

Forsvarets høgskole

våren 2013

Masteroppgave

Risikovillighet

Tøffer menn seg for kvinner? Sannhet eller myte.

Heidi Kraft Johnsen

Forord

Det begynte med en artikkel i Aftenposten med tittelen «Tøffe menn lever farlig». Artikkelen tok for seg det faktum at unge menns risikovillighet gjør at de i mye større grad enn kvinner er utsatt for skader og voldsom død. Artikkelen tok også for seg et fenomen mange kjenner seg igjen i: menn er spesielt risikovillige når det er kvinner i nærheten. Spørsmålet jeg stilte meg var derfor «Hva betyr dette for Forsvaret?» Forsvaret er avhengig av en viss grad av risikovillighet fra tjenestegjørende menn og kvinner. Vel så viktig er det at risikovilligheten som hovedregel holdes innenfor visse rammer. Jeg ønsket derfor å undersøke hvorvidt også «våre» gutter tar større sjanser når det er kvinner til stede.

Arbeidet med oppgaven har involvert en rekke gode hjelpere. Jeg ønsker derfor å rette stor takk til Sjef FSTS, som evner å se sine studenter og i rette øyeblikk motiverte meg til å gå løs på problemstillingen. Videre ønsker jeg å takke dekanen for tro på prosjektet og for påminnelsen om at «livet har forkjørsrett». Ole Christian Lang-Ree fortjener takk for gode innspill og råd. Gode kollegaer i Vernepliktsverket, Forsvarets Opptak og Seleksjon (Fos) og på Luftforsvarets seleksjonscenter har bidratt med velvilje og praktisk tilrettelegging. Nina og Hege på Forsvarets Høyskoles biblioteket: dere er fantastiske! Takk for hjelp til å finne all mulig (og tilsynelatende umulig) litteratur! Dere har også bidratt med hjelp til kildehenvisninger, moralsk støtte og i tillegg har dere alltid kaffe på kannen og et oppmuntrende ord eller to på veien.

Denne oppgaven hadde ikke vært det den er uten uvurderlig hjelp fra min fleksible og svært hjelpsomme veileder Rino Bandlitz Johansen. Medveileder Leif Edward Ottesen Kennair har bidratt med fagkunnskap og svært nødvendige innspill. Eventuelle feiltolkninger eller forhastede slutninger er mine og kan ikke lastes dere!

Jeg vil også rette en stor takk til alle som har bidratt til å gjøre oppgaven bedre med nysgjerrige spørsmål, anekdoter, litteraturtips og gode innspill. Dere er mange og jeg er takknemlig! Takk til alle dere som har deltatt i undersøkelsen – uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt skrevet. Til slutt; takk til Harald og familien min, dere har gjort det mulig for meg å skrive denne oppgaven. Takk for uendelig tålmodighet, forståelse og omsorg.

Lofoten, 12. juni 2013

Summary

Teori og empiri tilsier at menn er tilbøyelige til å bli risikovillige når det er kvinner i nærheten. Fenomenet er for så vidt godt dokumentert. Denne studien har til hensikt å undersøke forekomsten av dette fenomenet i en Forsvarskontekst. Studien består av en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metodikk, basert på spørreundersøkelse og observasjoner i felt. Utvalget består av kandidater, både menn og kvinner, under Forsvarets opptak og seleksjon (Fos) på Kjevik i januar 2013.

Problemstillingen for oppgaven lyder: *"I hvilken grad er menn i Forsvaret mer risikovillige under fysisk nærvær av kvinner?"*

Følgende hypoteser ble testet ut med utgangspunkt i problemstillingen:

1. Unge menn viser i utgangspunktet større risikovillighet enn kvinner
2. Unge menn viser større risikovillighet når det er kvinner til stede

I tillegg ble følgende forskningsspørsmål belyst: *Er det forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet?*

Studien ble gjennomført med to sett data; spørreskjema og kvasi-eksperiment i felt. Til tross for at målingene ikke avdekket signifikante forskjeller, viser resultatene at de fleste mennene viste noe høyere risikovillighet enn kvinnene i undersøkelsen. Det ble imidlertid ikke funnet signifikante forskjeller. Videre viste undersøkelsen at det ikke er grunnlag for å si at menn blir mer risikovillige når det er kvinner i nærheten. Studien viser på dette grunnlaget kun svak støtte til myten om menns risikovillighet ved kvinnelig tilstedeværelse. Enkelte menn i undersøkelsen viste imidlertid stor økning i risikovillighet og markant justering av atferd ved kvinnelig tilstedeværelse. Disse sporadiske tilfellene kan imidlertid ikke tas til inntekt for å generalisere over alle mennene som deltok i kvasi-eksperimentet. Det ble heller ikke funnet grunnlag for å anta at soldater fra Hæren er mer risikovillige enn kandidatene fra de andre forsvarsgrenene.

Undersøkelser fra andre land er ikke nødvendigvis overførbare til norske forhold. Det eksisterer en annen kultur knyttet til kjønnsroller, likestilling og likeverd enn det vi har i Norge. Dette kan gi seg utslag for hvordan intra-seksuell konkurranse og inter-seksuell konkurranse uttrykkes. Det betyr ikke at slik konkurranse ikke forekommer i Norge, men at det kan ha et annet uttrykk og dermed kanskje ikke komme like tydelig frem gjennom målinger.

Abstract

It is a well-established truth that inter- sexual competition as well as intra-sexual competition has a close link and serves as the main factor when one examines the background for men's tendency to risk proneness. The competition between men as well as the competition over women is leading men to risk willingness. Men tend to become more willing to take risks in the presence of women. The study seeks to examine whether this also occurs in The Norwegian Armed Forces. The Norwegian Armed Forces is male dominant, only counting a modest 9 percent female officers. If these women cause their male colleagues to be more risk willing, a further increase in the percentage of female officers seems as a paradox. Thus not reflecting The Armed Forces close focus on risk management and operational risk management (ORM). Though extensive support for the male risk willingness in other studies, this study did not find support in the hypothesis that most men become more risk prone when exposed to female colleagues. There was however evidence of risk proneness amongst some men, thus indicating continued focus on the phenomena. The study is based on two sets of data ($N = 373$, $N = 348$) gathered under "Fos vinter 2013". Here, men and women between 18 and 40 years of age underwent selection to officer school.

Innhold

Forord	3
Summary	4
Abstract	5
Innhold	6
1 Innledning	8
1.1 PROBLEMSTILLING OG HYPOTESER.....	10
1.2 PROBLEMSTILLINGENS RELEVANS	11
1.3 BEGREPSAVKLARING	11
1.4 AVGRENSNING	11
1.5 STRUKTUR AV OPPGAVEN	12
2 Teori	13
2.1 HVA ER RISIKOVILLIGHET?	13
2.2 MENN OG RISIKOVILLIGHET	14
2.3 SELVPRESENTASJON.....	16
2.4 TENDENSEN TIL FEILTOLKNINGER	20
2.5 OPPTAKSSITUASJONEN.....	21
2.6 OPPSUMMERING	22
3 Metode	24
3.1 FORSKNINGSDESIGN	24
3.2 UTVALG	26
3.3 SPØRRESKJEMAET	27
3.3.1 Big Five.....	28
3.3.2 SOI-R.....	28
3.3.3 Datainnsamling.....	29
3.4 KVASI-EKSPERIMENTET	30
3.4.1 Observasjonsarenaen	31
3.4.2 Datainnsamling.....	32
3.5 STATISTISKE ANALYSER.....	34
4 Presentasjon av funn	35
4.1 HYPOTESE 1	35
4.2 HYPOTESE 2	35
4.3 ER DET FORSKJELLER I RISIKOVILLIGHET MELLOM FORSVARSGRENENE?	35
4.4 BIVARIAT KORRELASJONSANALYSE.....	36
5 Drøfting	37
5.1 HYPOTESE 1	37
5.1.1 Metode og design – potensielle svakheter ved subskalaene.....	37
5.1.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri.....	39
5.1.3 Praktisk relevans for Forsvaret.....	41
5.1.4 Oppsummering	42
5.2 HYPOTESE 2	43
5.2.1 Metode og design	43
5.2.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri.....	44
5.2.3 Praktisk relevans for Forsvaret.....	48
5.2.4 Oppsummering	49
5.3 ER DET FORSKJELL MELLOM FORSVARSGRENENE NÅR DET GJELDER RISIKOVILLIGHET?	50
5.3.1 Metode og design	50
5.3.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri.....	52
5.3.3 Praktisk relevans for Forsvaret.....	53
5.3.4 Oppsummering	55
5.4 STUDIENS STYRKER OG SVAKHETER.....	55

6 Avslutning	59
6.1 OPPSUMMERING	59
6.2 KONKLUSJON.....	59
6.3 VIDERE FORSKNING	60
7 Litteraturliste	62
8 Vedlegg	69

1 Innledning

Menn, spesielt unge menn, tenderer til å ta høyere risiko enn unge kvinner (M. Daly & Wilson, 1983; 2001). Dette kommer til syne i statistikker som viser at unge menn i større grad enn kvinner lever farlig ved at de blant annet kjører for fort, kjører seg i hjel, sloss, begår kriminelle handlinger og begår selvmord¹. Flere forskere har beskrevet hvordan unge menns tendens til risikoferd resulterer i sykdom, skade og brå død, fengselsopphold og narkotikamisbruk i større grad enn det som er tilfelle for kvinner (M. Daly & Wilson, 1985; M. Daly & Wilson, 2001; Irwin & Millstein, 1991; Kruger & Nesse, 2006).

I en artikkel i Aftenposten (Røed, 2012) diskuteres det hvorvidt bankkollapsen på Island og det å gå på rødt lys er forskjellige uttrykk for det samme fenomenet; menns vilje til å ta økt risiko. Aftenposten refererer til en rapport utarbeidet av to islandske forskere som tar utgangspunkt i hvorvidt den islandske bankkrisen kan forklares med bakgrunn i menns risikovillighet (Einarsdóttir & Pétursdóttir, 2010). Artikkelen har tittelen «Ekte menn lever farlig», og viser slik til en knytning mellom maskulinitet og risikovilje (Røed, 2012). Kruger & Nesse (2006) viser til at menn lever på en slik måte at de utsetter seg selv for større fare gjennom hele livet, noe som kan bidra til å forklare den konstante forskjellen i dødsratio mellom menn og kvinner (s. 83).

Hvilke mekanismer ligger til grunn for at menn, bevisst og ubevisst lever farligere enn kvinner? Forskningsresultater peker i to retninger; en kronisk tilbøyelighet til å konkurrere med andre menn, samt konkurransen mellom mennene om kvinnene (Buss, 1992; M. Daly & Wilson, 1983, 1985; 2001; Darwin, 1871; Kruger & Nesse, 2006; D. Symons, 1979). I en studie fra Liverpool (Pawlowski, Atwal, & Dunbar, 2008) ble det montert skjult kamera i et veikryss ved universitetsområdet, og over en periode på tre måneder ble 500 menn og 500 kvinner filmet idet de skulle krysse gaten. Resultatet viste at mennene i større grad enn kvinnene valgte å gå på rødt, noe som er helt i tråd med teorien om økt risikovillighet blant menn. Nærmere analyse av dataene viste imidlertid at mennene tok høyere risiko når de krysset gaten dersom det var en eller flere kvinner i lyskrysset. (2008). Ut fra dette kan det derfor synes som om kvinners tilstedeværelse gjør noe med menns motivasjon for å ta høyere risiko.

---

¹ Tall for Norge:

Antall drepte og skadde i trafikkulykker <http://www.ssb.no/a/kortnavn/vtu/tab-2013-01-25-04.html>, og <http://www.ssb.no/a/kortnavn/vtu/tab-2013-01-25-05.html>.

Statistisk årbok 2012: <http://www.ssb.no/a/aarbok/emne03.html>. Voldsomme dødsfall tabell 118, selvmord tabell 119, innsatte i fengsel tabell 154 og 155.

For drapstall, se https://www.politi.no/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/drapstatistikk/

Risikovillighet i seg selv er ikke nødvendigvis å betrakte som noe negativt. I noen yrker, som for eksempel Forsvaret, vil det å utvise en viss grad av risikovillighet være nødvendig for å gjennomføre operasjoner. Overdreven risikovillighet derimot, kan få dramatiske og utilsiktede konsekvenser. Forskning og flere virkelige hendelser, blant annet ulykken med cruiseskipet «Costa Concordia» utenfor Italia i januar 2012, bygger opp under antakelsen om at risikovillighet kan bli forsterket i mann-kvinne konstellasjoner ("Costa Concordia: Moldovan woman 'on bridge with Captain'," 2012). Også i mann-mann konstellasjoner kan økt risikovillighet få fatale konsekvenser. Et eksempel er flyulykken i april 2010, hvor Polens president Lech Kazynski og 95 andre passasjerer omkom. Flyhavarirapporten beskriver hvordan VIP-besøk i cockpit medførte at piloten følte seg presset til å lande til tross for at værforholdene var for dårlige på Smolensk Airport (Air Accident Investigation Commission, 2011, s. 168-183). Dersom det er slik at menn blir mer risikovillige og «tøffer» seg ekstra når det er kvinner i nærheten er dette et særs relevant fenomen å undersøke i Forsvaret. På den ene siden kan man se for seg at økt risikovillighet for eksempel kan resultere i ubetenksom håndtering av våpen og ammunisjon, neglisjering av sikkerhetsregler eller forhastede avgjørelser. Dette kan skape farlige situasjoner både i skarpe militære operasjoner i utlandet og under trening hjemme. På den andre siden vil risikovillighet i mange tilfeller være en nødvendig egenskap for personell i Forsvaret, grunnet virksomhetens natur og virke. For å kunne utføre nødvendige oppdrag i nasjonens tjeneste, må nødvendig og tilstrekkelig motivasjon samt vilje til en viss risikotaking være til stede (Kennair, 2004). Risikovillighet er imidlertid ikke utelukkende knyttet til gjennomføring av væpnede operasjoner, men kan også knyttes til andre og mer fredsrettede deler av Forsvaret, som for eksempel utdanning av personell (styrkeproduksjon), daglig drift i avdelingene og prosjektstyring. Forsvaret har inkorporert Risikohåndteringsprosessen som en 5-trinnsprosess i UD 2-1 Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær virksomhet (Forsvaret, 2013). Luftforsvaret benytter begrepet *Operational Risk Management* (ORM) for å beskrive prosessen fra observasjon av en situasjon til kontroll av iverksatte tiltak (Luftforsvaret, 2003). Forsvaret arbeider med andre ord bevisst for å fokusere på nødvendigheten av å iverksette hensiktsmessige tiltak basert på gode vurderinger. Forsvarets fokus på risikohåndtering vil kunne være et utgangspunkt for diskusjon vedrørende tilstedeværelse av kvinner som en av flere faktorer som kan påvirke vurderingsevnen til mannlige offiserer, og dermed mennenes iverksetting av tiltak i en gitt situasjon.

Dersom det er slik at enkelte menn blir mer risikovillige, og dermed gjør uheldige eller rent ut fatale vurderinger fordi de blir påvirket av kvinnelig tilstedeværelse, er det viktig å opparbeide

større kunnskap om et slikt fenomen. Med økt kunnskap vil det kunne skapes en organisasjon som er forberedt på at slike fenomener inntre, som kan kjenne igjen situasjoner hvor de inntre og ikke minst vite hvordan de kan unngås. Hensikten er ikke å luke ut alle mannlige risikotagere eller kvinnene som påvirker dem, men derimot å skape bevissthet i en organisasjon som ønsker å rekruttere, selektere, utdanne og beholde de beste ungdommene i et Forsvar som har et uttalt ønske om en høyere kvinneandel.

Til tross for at eksisterer både teori og empiri knyttet til fenomenet «økt risikovillighet» oppleves det likevel som komplekst (M. Daly & Wilson, 2001; Ellis et al., 2012). Søk knyttet til vitenskapelige arbeider omhandlende dette temaet i en norsk forsvars kontekst gir svært begrensede resultater. Denne studien har derfor til hensikt å undersøke i hvilken grad unge menn i Forsvaret er mer risikovillige enn sine kvinnelige kollegaer, og hvorvidt disse mennene tenderer til å endre atferd og opptre mer risikovillig når kvinner er fysisk til stede.

1.1 Problemstilling og hypoteser

Både teori og empiri peker derfor i retning av at menn er mer risikovillige enn kvinner. Funnene fra Liverpool-eksperimentet indikerer i tillegg at menn blir motivert til å ta høyere risiko når det er kvinner i nærheten. Denne studien vil derfor undersøke nærmere hvorvidt dette også vil være gjeldende for menn i det norske Forsvaret.

Studien åpner også opp for muligheten til å studere potensielle forskjeller mellom søkermassen til de ulike forsvarsgrenene, og i hvilken grad noen av disse fremstår som mer risikovillige enn andre. Forsvarsgrenenes natur og særegenhet fordrer ulike egenskaper og ulike måter å samarbeide på. Det vil være interessant å se om dette gir seg utslag hos kandidatene som søker seg til de forskjellige forsvarsgrenene.

Den overordnede problemstillingen for oppgaven er:

”I hvilken grad er menn i Forsvaret mer risikovillige under fysisk nærvær av kvinner?”

Med utgangspunkt i problemstillingen vil jeg teste følgende hypoteser:

1. Unge menn viser i utgangspunktet større risikovillighet enn kvinner
2. Unge menn viser større risikovillighet under fysisk nærvær av kvinner

Med utgangspunkt i omfanget av datagrunnlag som legges til grunn for å teste hypotese 1 og 2, vil studien også forsøke å belyse eventuell forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet. Følgende forskningsspørsmål lanseres:

Er det forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet?

1.2 Problemstillingens relevans

Det å håndtere risiko ligger helt i kjernen av soldat- og offisers-yrket. Uansett gradsnivå og situasjon er det grunnleggende å kunne identifisere og vurdere en fare, for deretter å treffe en avgjørelse om å iverksette tilstrekkelig og rettidig tiltak. Utøvelse av offisers-yrket innebærer ofte å ta i bruk tungt materiell og våpen, og drive aktiviteter under krevende forhold. Dette skaper flere utfordringer. Først og fremst krever det bevissthet under beslutningstaking. Selv små avvik kan få store konsekvenser, og ha potensielt dødelig virkning.

Risikovillighet ser ut til å være spesielt knyttet til menn, og spesielt til unge menn. Forsvaret er en mannsdominert arbeidsplass, med en mannsandel på vel 90 % blant offiserene. Ettersom menn ser ut til å utvise ytterligere risikovillighet når det er kvinner i nærheten, kan en politisk målsetning om 20 % kvinneandel innen 2020 (St. meld. nr. 36 (2006-2007), 2007) i denne sammenhengen fremstå som et paradoks. Det kan derfor være interessant å undersøke hvorvidt kvinnene i Forsvaret bidrar til å gjøre sine mannlige kollegaer mer risikovillige. Undersøkelsen kan betraktes som et bidrag i å forstå evolusjonsbiologiske mekanismer som virker mellom kjønnene. Undersøkelsen har også som mål å fremstille disse mekanismene som naturlige, og argumentere for at de vil finnes i miljøer hvor begge kjønn er representert. Videre kan undersøkelsen bidra til en bredere forståelse av fenomenet risikovillighet og hvordan dette kan komme til uttrykk blant menn.

Teorien om menns tendens til å konkurrere med hverandre og om kvinnene anses relevant å undersøke ettersom militært ansatte i Forsvaret hyppig bytter tjenestestilling- og sted. Dermed oppstår stadig nye møter og konfigurasjoner mellom menn og kvinner som ikke kjenner hverandre. Denne studien vil derfor undersøke menns risikovillighet under et av de tidlige møtene som søkere til befalsutdanningene har med Forsvaret og med hverandre. Studien vil kunne bidra til å gi et inntrykk av hvorvidt tilstedeværelse av kvinner øker mennenes risikovillighet i en Forsvars-kontekst.

1.3 Begrepsavklaring

I denne studien betraktes *risikovillighet* som et begrep på en atferd eller holdning som kan medføre uheldige konsekvenser, om enn utilsiktet, for en selv eller andre. En nærmere beskrivelse av noen av de ulike aspektene ved risikovillighet følger i teorikapittelet.

1.4 Avgrensning

Studien vil gjennomføres med utgangspunkt i et begrenset utvalg av den mannlige populasjonen i Forsvaret; deltakere ved Forsvarets opptak og seleksjon (Fos) i januar 2013. Fos gir mulighet til å foreta undersøkelser blant et utvalg menn og kvinner som rekrutteres til en mulig karriere i

Forsvaret. Det er derfor grunn til å tro at utvalget er representativt for unge mennesker som ønsker Forsvaret som arbeidssted. Utvalget har gjennom sesjon og deretter opptak til Fase II vist at de er relevante for videre utdanning i Forsvaret. Fos gjennomføres halvårlig, og denne studien henter data fra Fos vinter i januar 2013. Studien vil omhandle kandidater som gikk videre til seleksjonens Fase I og Fase II.

1.5 Struktur av oppgaven

Studien er strukturert i seks deler. Den første delen inneholder tilnærming til oppgaven og bakgrunn for problemstillingen. Del to består av teoretisk tilnærming til begrepet risikovillighet med utgangspunkt i et evolusjonsbiologisk- og psykologisk perspektiv. Perspektivet er valgt for å belyse hvordan handlingsmønstre og atferd som i dag synes overdrevne eller unødvendige har hatt en nødvendig funksjon hos våre forfedre. Empiriske funn som beskriver økt risikovillighet og endret atferd blant unge menn i nærvær av kvinner vil også bli vektlagt. I del tre beskrives og diskuteres den metodiske tilnærmingen, knyttet til blant annet datainnsamling og analyse. Resultatene fra analysene presenteres i del fire, og diskuteres videre i del fem. Avslutningsvis følger oppsummering og konklusjon i del seks.

2 Teori

«Nothing in biology makes sense except in the light of evolution.» (Dobzhansky, 1973)

Denne studien støtter seg i hovedsak på evolusjonsbiologiske- og psykologiske forklaringsmodeller for et samfunnsvitenskapelig fenomen, men avviser ikke påvirkning gjennom primær og sekundær sosialisering.

Det finnes et stort utvalg forskning på ulike aspekter av risikovillighet. For eksempel har enkelte forskere beskrevet hvordan oppvekst og sosial bakgrunn kan påvirke risikovillighet (M. Daly & Wilson, 1985; M. Daly & Wilson, 2001; Ellis et al., 2012; Hansen & Breivik, 2001; Kruger & Nesse, 2006). Andre forskere har undersøkt risikovillighet i barns lek som et uttrykk for et fenomen som lar seg forklare ut fra kunnskap om evolusjon (Sandseter & Kennair, 2011). Videre er det forsket på risikovillighet innen idrett og forskjellige typer ekstremспорт (Breivik, 2004, 2010).

Kulturelle forhold som kommer til uttrykk i for eksempel likestilling mellom kjønnene og maktavstand vil kunne bidra til at forskning på risikovillighet vil kunne gi forskjellige resultater i ulike land. I Norge er kvinner og menn i stor grad likestilt. Forskjeller i atferd gjennom samarbeid og samhandling mellom kjønnene vil derfor kunne gi andre utslag hos oss sammenliknet med land hvor likestilling mellom kjønnene ikke er på samme nivå. Maktavstand, som kan defineres som opplevd avstand til høyere sjef og hvordan det påvirker forholdet mellom overordnet/underordnet, er mindre i Norge og Skandinavia enn i de fleste andre land (Hofstede, 2001). Forskning hentet fra andre land vil derfor kunne gi en indikasjon på trender og være interessant som sammenlikningsgrunnlag. Likevel kan det være at kulturforskjeller gjør denne forskningen noe mindre relevant for norske forhold (Aase & Glasø, 2009; Hofstede, 2001; Kennair, Nordeide, Andreassen, Strønen, & Pallesen, 2012; Kvande & Rasmussen, 1993). Det vil derfor være interessant å gjennomføre undersøkelser knyttet til risikovillighet hos norske menn og kvinner. Resultatene fra denne studien vil kunne supplere eksisterende forskningsfront og bidra til økt kunnskap om menns risikovillighet i en opptakssituasjon, hvor det er kvinner tilstede.

2.1 Hva er risikovillighet?

“The riskier of two choices with equal expected values is that with the higher payoff variance. Preference for that option is called risk proneness or risk-seeking, while preference for the low-variance option is called risk aversion.” (M. Daly & Wilson, 2001, s. 3)

Sitatet kan tolkes slik at risikovillighet er betegnelsen på atferd som går mot å velge den muligheten som gir størst *gevinst*. Gevinst kan komme i mange former og ha mange betydninger. For eksempel sosial status, penger eller andre materielle goder, spenning, opplevelsen i seg selv, eller å bli den foretrukne utvalgte av det annet kjønn (M. Daly & Wilson, 2001). I denne studien vil sosial status i form av å konkurrere seg til plass på en av Forsvarets skoler kunne være en av flere gevinster. Med denne plassen følger fast jobb med lønn de nærmeste årene. I tillegg vil det være kvinner til stede i opptakssituasjonen. Oppmerksomhet og status hos det annet kjønn kan derfor også noteres som mulig gevinst som følge av gode prestasjoner i opptakssituasjonen.

Et annet perspektiv fremmes av Zuckerman, som benytter begrepet *sensation seeking*, på norsk oversatt til *spenningssøken*. Zuckerman beskriver sensation seeking som et personlighetstrekk, og legger følgende definisjon til grunn: «...a trait defined by the seeking of varied, novel, complex and intense sensations and experiences, and the willingness to take physical, social, legal and financial risks for the sake of such experience» (M. Zuckerman, 1994, s. 27).

Til tross for at begrepene kanskje kan tolkes å dekke deler av samme fenomen, setter ikke Zuckerman likhetstegn mellom *risk-taking behavior* og *sensation seekers*. En *sensation seeker* vil undervurdere eller akseptere risiko som prisen å betale for gevinsten som følger av spenningen eller opplevelsen i seg selv (1994). De fleste *sensation seekers* vil altså akseptere risikoen, og forsøke å minimere den. Motsatsen til spenningssøkere vil være trygghetssøkere. Disse vil hverken se poenget eller gevinsten i spenningssøken, som kan rettferdiggjøre det de anser som prisen å betale for den forhøyede risikoen (1994).

Risikobegrepet er med andre ord omfangsrikt og svært komplekst (Ellis et al., 2012). Det kan i denne sammenhengen være hensiktsmessig å skille mellom positiv og negativ risiko. Det første er assosiert med handlinger som oppleves positive selv om aktøren sprenger egne grenser (fallskjermhopping, kjøre berg- og dalbane, tale foran en forsamling) mens det andre er assosiert med handlinger som bryter loven (tyveri, kriminelle handlinger, kjøre for fort) (Hansen & Breivik, 2001). Breivik henviser i artikkelen «*Ekstremспорт – et senmoderne fenomen?*» til at risiko er «...et tvetydig begrep, som både fanger inn de negative samfunnsvirkningene, men samtidig også de positive mulighetene» (Breivik, 2004, s. 3).

2.2 Menn og risikovillighet

“Our modern skulls house a stone age mind.” (William Allman)

For å følge de evolusjonsbiologiske- og psykologiske trådene må vi tilbake til artenes opprinnelse og utvikling av egenskaper og attributter som følge av kampen for overlevelse.

Darwins (1871) teori om seksuell seleksjon følger to linjer: 1) inter-seksuell konkurranse - seleksjon for karakteristika som individer av et kjønn foretrekker hos det motsatte kjønn, dermed velges partnere som har slike karakteristika, og 2) intra-seksuell konkurranse – seleksjon for karakteristika som fører til at et individ vinner konkurransen med andre medlemmer av samme kjønn om tilgang til det motsatte kjønn (Buss, 1992, s. 252). Det er seksuell seleksjon som er utfallet når hanner kjemper om retten til å pare seg med hunner, og når hunner og hanner velger sin make (Darwin, 1871). Darwin forklarer hannenes særegenheter hos forskjellige dyrearter som for eksempel hoggtenner, gevir, enorme haler og fjærpryd, med at det både er våpen i kamp med andre hanner, og det som gjør hannene attraktive for hunnene (Darwin, 1871). Slik har hannenes attributter en dobbeltfunksjon i dyreverdenen. Det er med andre ord tette bånd mellom inter-seksuell seleksjon og intra-seksuell seleksjon (Buss, 1992; Schmitt & Buss, 1996) ettersom konkurransen mellom mennene påvirkes av kvinnenes preferanser, og vice versa (1996).

Hos menneskene må også mannen sørge for å være attraktiv for kvinnen for å bli valgt som partner. Han kan enten gjøre det beste ut av sitt genetiske utgangspunkt, eller han kan fremstå som attraktiv i sin væremåte. En studie som tok for seg preferanser for partnervalg i mann-kvinne konstellasjoner i 37 kulturer over hele verden, konkluderte med at menns fysiske utseende ikke ilegges særlig stor vekt når partnerskap skal inngås (Buss, 1989). Kvinnens fysiske utseende derimot, er i mange samfunn et viktig kriterium for å fremstå som en attraktiv partner (Buss, 1989; Gangestad & Scheyd, 2005). Mennenes attraktivitet måles blant annet ut fra hans ferdigheter, helse, sosiale posisjon, evne og vilje til å beskytte kvinnen og hennes barn mot farer, fysisk styrke og ambisjoner (Ellis, 1992). Mye av forklaringen på hvorfor menn konkurrerer med hverandre (intra-seksuell konkurranse) ligger altså i et behov for å fremstå som den mest attraktive partneren i konkurransen om kvinnene (inter-seksuell konkurranse).

Det mannlige kjønnshormonet testosteron brukes ofte som en del av forklaringen på menns motivasjon til å akseptere høyere risiko. Alder og testosteronnivå synes å påvirke menns risikovillighet, ettersom det er en overvekt av unge menn i post-pubertal alder i forskjellige statistikker som omhandler risikoatferd (M. Daly & Wilson, 1985; M. Daly & Wilson, 2001; Ellis et al., 2012; Kruger & Nesse, 2006). Begrepet Young Male Syndrome (YMS) benyttes derfor ofte som betegnelse på risikovillige unge menn i aldersgruppen 16-26 år (M. Daly & Wilson, 1985).

For å forstå hvorfor menn fremstår mer risikovillige enn kvinner er det nødvendig å skille mellom proksimate mekanismer og ultimat funksjon (Kennair, 2004). Testosteron stimuler aggressiv atferd, og forklarer de proksimate mekanismene. Det betyr at produksjon av

testosteron er bakgrunn for den proksimate årsaksforklaringen for risikovillighet. Den ultimate funksjonen av testosteron henger sammen med reproduksjon, og forklarer hvorfor mennene konkurrerer om kvinnene (2004).

Trivers (1972) teori om foreldreinvestering tilsier at det kjønn som må legge mest ressurser i å produsere og bringe opp avkom vil være mer kresen i valg av partner. Hos mennesker og de fleste dyrearter kan hannene teoretisk sett få mange barn uten særlig foreldreinvestering. Hos menneskene har menn mulighet til å bli fedre i store deler av sitt voksne liv. Kvinner investerer gjennom svangerskap, fødsel og amming mer tid, energi og ressurser i eget avkom. I tillegg er kvinners fertile tidsvindu langt kortere enn for menn.

Alexander (1979) peker på inter- og intra-seksuell konkurranse som grunnleggende for risikovillighet blant menn: «*Sexual competition is demonstrably more intense among males than among females... as a general consequence the entire life history strategy of males is a higher-risk, higher-stakes adventure than that of females*» (s. 241). Alexander slår med dette fast at menn lever farligere enn kvinner.

Ifølge Daly & Wilson er den store forskjellen i dødelighet mellom menn og kvinner blant annet knyttet til menns risikovillighet (1983; M. Daly & Wilson, 2001). Unge menn mellom 15 og 25 år er tilbøyelige til å ta større risiko, noe som illustreres gjennom at dødsraten blant menn er høyere enn den er for kvinner (Kruger & Nesse, 2006). Ifølge Daly og Martin (1983) skyldes dette at menn lever farligere enn kvinner. Som nevnt er det hovedsakelig to forhold som ligger til grunn for dette; konkurranse mellom mennene og mennenes kamp om kvinnene. Det å konkurrere om prestisje og status kan med andre ord sies å være noe som preger menn. I tillegg har det opp gjennom historien blitt sett på som et bevis på kapasitet og overlevelsessevne (M. Daly & Wilson, 1983, s. 300).

2.3 Selvpresentasjon

“...one cannot just add women and stir them into an otherwise unchanged conception and curriculum of philosophy.” (Charlotte Bunch)

Selvpresentasjon kan forklares som bruk av atferd til å formidle informasjon om en selv til andre (Baumeister, 1982) og kan slik forstås som et uttrykk for hvordan en ønsker å fremstå for andre (Schmitt & Buss, 1996). Ifølge Baumeister (1982) kan forhold rundt selvpresentasjon og viktigheten av det være kulturelt betinget. Dette ønsket bunner i å ville fremstille seg selv på en sosial ønskverdig måte ved å fremstå som attraktiv, kompetent og ærlig (Baumeister, 1982). Selvpresentasjon er imidlertid mer enn tillært opptreden, det viser også til et behov for å

regulere egen oppførsel for å kunne tilpasse den til forskjellige sosiale situasjoner (Leary & Kowalski, 1990). Regulering av selvpresentasjon kommer til uttrykk på forskjellige måter hos menn og kvinner. Menn tenderer til å fremheve kompetanse og prestasjoner, ofte gjennom resultater. Kvinner er mer opptatt av å vise frem mellommenneskelige relasjoner og sosio-emosjonelle kunnskaper (Kvande & Rasmussen, 1993).

Tidligere forskning (Aslaksen, Myrbakk, Høifødt, & Flaten, 2007; M. Daly & Wilson, 1983, 1985; M. Daly & Wilson, 2001; Winchester et al., 2012) peker i retning av at menn påvirkes av kvinnelig tilstedeværelse ved at de «kjekker» seg litt ekstra. Dette kan tolkes som en måte å vise motivasjon for å akseptere økt risiko. En undersøkelse knyttet til fysiske prestasjoner og opplevelse av anstrengelse viser at menn opplever moderat fysisk aktivitet mindre slitsomt når de blir observert av kvinnelige tilskuere sammenliknet med når det er mannlige tilskuere til stede (Winchester et al., 2012). Andre studier peker på at menn i mindre grad melder om smerte når det er kvinner til stede (Aslaksen et al., 2007).

Empiriske undersøkelser støtter dermed opp under den tidligere beskrevne teorien om interseksuelle valg og intra-seksuell konkurranse. Konkurransesituasjonen vil ikke nødvendigvis arte seg som en umiddelbart gjenkjennbar konkurranse. Det er først når vi lytter til ordene som sies og studerer kroppsspråk og atferd, vi oppfatter konkurransen. Dersom vi tar utgangspunkt i at konkurransen er både genetisk bestemt og sosialt tillært vil vi i dag finne andre uttrykk for konkurranse enn for eksempel for 200, 5000 og 150000 år siden. I dag er det i de fleste land ikke lenger sosialt akseptert å duellere eller utmanøvrere konkurrenter med vold. Konkurransen har endret seg med tiden, og for de fleste menn har metodene endret karakter fra å være preget av vold og/eller potensielt farlige vågestykker til å bli verbale og knyttet til økonomi. Å få en konkurrent til å fremstå som svakere og mindre egnet, eller å synliggjøre sin egen sosiale og økonomiske status, er ofte vår tids vestlige måte å vise styrke på. Dette kan like gjerne skje mellom kamerater og gode venner, og kamoufleres ofte som vennskapelig erting (Kennair & Bendixen, 2012). Å fremstå som kompetent, handlekraftig og modig er ofte målet, selv om det kan komme til uttrykk på svært forskjellige måter. Dette avhenger blant annet av det enkelte individs personlighet, erfaring, sosiale posisjon og opplevde markedsverdi (Schmitt & Buss, 1996). Håpet er uansett å fremstå som en vinner og dermed være den som kvinnene velger.

I en militær setting kan økt risikovillighet gjennom selvpresentasjon for eksempel kunne gi seg uttrykk i at menn vil vade over en elv med klærne på for å skjule kulemagen. Slik risikoatferd kan medføre sykdom ved at det ikke finnes tørre klær å skifte til. Sykdom hos ett eller flere lagsmedlemmer vil utsette resten av laget for større påkjenninger eller fare, ettersom den syke

som følge av redusert allmenntilstand ikke kan utføre sine faste oppgaver og dermed ta sin del av belastningen. Et annet eksempel på risikoatferd er lagsmedlemmer som ikke vil innrømme at de er slitne. Det kan føre til at de går seg næringstomme, feil-disponerer kreftene og som følge av dette blir utmattet og ute av stand til å utføre oppdraget eller ta vare på seg selv. Laget eller enheten vil svekkes, idet det både må ta seg av lagkameraten og fordele dennes oppgaver i laget.

De senere års engasjement i internasjonale operasjoner på Balkan og i Afghanistan har bidratt til at Hæren fremstår som den forsvarsgrenen som rekrutterer flest «krigere». Tidligere studier (Johansen, Martinussen, & Laberg, 2013) indikerer at Hærens personell i større grad enn de andre forsvarsgrenene identifiserer seg med krigerrollen. En identifisering med krigerrollen forventes samtidig å være knyttet til en økt grad av risikovillighet. Forskningsspørsmålet tar derfor utgangspunkt i at søkere til Hæren vil fremstå mer risikovillige enn søkerne til de andre forsvarsgrenene- og skolene.

Forskerne bak Liverpool-studien nevnt i innledningen, påviste at menn blir motivert til å ta større sjanser og leve litt farligere når det er kvinner i nærheten (Pawlowski et al., 2008). Gjennom en studie av menn og kvinners atferd når de skal krysse gaten for å rekke bussen, argumenterer Pawlowski et al. dermed for at risikovillighet også kommer til uttrykk i dagligdagse aktiviteter (2008, s. 30). De indikerer at risikovillighet er et gjennomgående karaktertrekk hos menn, og at det kan betraktes som del av mennenes framvisning for å tiltrekke en partner (2008, s. 39). Et av de interessante aspektene ved Liverpool-studien er at den viser hvordan menn ønsker å fremstå som et genetisk heldig valg gjennom en handling som i utgangspunktet er relativt ufarlig (krysse gaten), og noe de aller fleste mennesker gjør daglig.

Det kan synes som om ønsket om å øke egen markedsverdi som partner kan bidra til å forklare at menn blir mer risikovillige i nærheten av kvinner. Gjennom å regulere egen atferd forsøker mennene å fremstille seg selv som mer attraktive personer. I en studie hvor menn skulle løpe 20 minutter på tredemølle innenfor 60 % av maksimal kapasitet, fant forskerne ut at opplevelsen av belastning har sammenheng med hvem som er tilskuere til løpingen (Winchester et al., 2012). Studien viste at løperne oppga økten som mer slitsom med mannlig tilskuer enn med kvinnelig tilskuer. Videre oppga løperne at det var mer slitsomt å løpe med en mannlig tilskuer enn uten tilskuer i det hele tatt. Dette indikerer at løperne ikke bare endret måten de presenterte seg selv på, men også motivasjonen for en slik endring når det var kvinnelig tilskuer til stede (2012). Dette forskningsprosjektet illustrerer hvordan menns motivasjon til å tåle belastninger øker ved kvinnelig tilstedeværelse.

Når menn oppgir at det er slitsomt å løpe med mannlig tilskuer, men lett når en kvinne ser på, kan dette forklares med hvordan de ønsker at andre skal se og oppfatte dem (Schmitt & Buss, 1996). Selvpresentasjon er imidlertid ikke begrenset til å regulere uttrykk og tilpassing til sosiale situasjoner, det vil si *impression management*. Det er også i stor grad tillært adferd, med andre ord en opptreden vi er kjent med og som er tillært over tid, sannsynligvis fra svært ung alder. Oppgitt større belastning ved å bli observert av mannlig tilskuer kan kanskje tolkes som et uttrykk for belastningen ved å være i konkurranse med andre menn. Et interessant aspekt ved studien til Winchester et al (2012) er imidlertid at forskningslederen, som hele tiden var til stede under løpeøkten, var kvinne. Hennes tilstedeværelse oppveide altså ikke for belastningen ved mannlige tilskuere. Rapporten oppgir at de kvinnelige tilskuerne var i samme aldersgruppe som løperne, det vil si studenter, og at de av utseende ble oppfattet å være attraktive av medstudenter. Alder og utseende hos forsøkslederen er ukjent, men hennes manglende påvirkning på løperne kan forklares med at hun var utenfor deres målgruppe aldersmessig og/eller utseendemessig (Gangestad & Scheyd, 2005). Det kan også være at hun i kraft av å være forskningsleder ble oppfattet å ha en forhøyet posisjon og autoritet, noe som kan bidra til å dempe oppfattelsen av henne som mulig partner (D. Symons, 1987).

Et annet interessant aspekt som Winchester et al (2012) peker på i artikkelen, er at behovet og motivasjonen for selvpresentasjon kan reduseres eller forsvinne dersom oppgaven som skal utføres blir svært ressurskrevende. Dette kan indikere at selvpresentasjon er noe som kontrolleres og utføres ved overskudd av ressurser. Når belastningen blir for stor, tenderer vi mot å bli mindre opptatt av å regulere selvpresentasjonen, og mer opptatt av oppgaven vi skal utføre (s. 222).

Winchester et al (2012) antyder derfor at de mannlige løperne, uavhengig om det var kvinnelig, mannlig eller ingen tilskuer til stede under forsøket, kan ha følt like stor grad av utmattelse under løpeøkten ved 60 % av maksimal belastning. De kan imidlertid bevisst ha forsøkt å fremstille seg selv som mer tiltrekkende for den kvinnelige tilskueren ved å oppgi lite ubehag. Med utgangspunkt i denne undersøkelsen, kan en forvente at feltobservasjonen i mitt forskningsopplegg vil vise at mennene vil fordele seg i to grupper: Den ene gruppen vil sannsynligvis ikke oppleve momentet som særlig risikofyllt, og vil dermed kunne ha overskudd og motivasjon til å regulere sin selvpresentasjon slik at de kan fremstå på en for dem antatt fordelaktig måte. Den andre gruppen derimot, vil kunne oppleve momentet som belastende i så stor grad at de ikke vil ha evne eller motivasjon til å prioritere selvpresentasjon, men fokusere på å gjennomføre oppgaven de skal utføre.

Gjennom studier på smertepersepsjon fant forskere i Tromsø at menn angir mindre smerte når det er kvinner til stede (Aslaksen et al., 2007). Dette sammenfaller med funnene hos Winchester et al, og indikerer at maskulin selvhevdelse påvirkes av kvinnelig tilstedeværelse når mennene står overfor ubehagelige situasjoner. Slik atferd forventes også i denne undersøkelsen, ettersom isbading på vinteren kan sies å komme i kategorien «ubehagelige situasjoner».

2.4 Tendensen til feiltolkninger

Haselton & Buss (2000) presenterer *Error Management Theory* (EMT) som en mulig forklaring på kognitive feiltolkninger med bakgrunn i psykologiske mekanismer, utviklet gjennom vår evolusjonære historie. Gjennom evolusjon har tilpasningen medført en evne til å ta beslutninger tuftet på vurderingen av kostnadene ved å gjøre eller velge feil (2000). Dette har medført en evne til å velge den løsningen som virker mest motiverende, selv om dette ikke viser seg å være den beste løsningen i et langsiktig og helhetlig perspektiv (2000). *Sexual overperception bias* kan oversettes med *feiltolkning av signaler vedrørende seksuell interesse*. Flere studier har tatt for seg fenomenet, og både laboratorieforsøk og feltundersøkelser viser den samme tendensen; menn feiltolker oftere kvinnenes signaler enn kvinnene feiltolker mennenes signaler (M. E. Haselton, 2003; Place, Todd, Penke, & Asendorpf, 2008). Menn tror oftere at det foreligger muligheter for et romantisk eventyr, enn det kvinnene mener å signalisere. Haselton (2003) mener dette skyldes mennenes systematiske evne til å feiltolke signaler, og begrunner dette blant annet med den brede forskningen som er gjort på dette fenomenet. Videre avviser hun at mennenes feiltolkning utelukkende skyldes tvetydighet i signalene kvinnene sender (2003, s. 43).

Dette er forhold som kanskje kan bidra til å forklare hvorfor enkelte menn endrer atferd og blir tøffere og ofte mer risikovillige når kvinner er til stede. Gitt at tanken på et forhold - kort eller langt - er selve motivasjonen, eller driveren, for at det risikeres. Det kan kanskje være slik at tanken på suksess hos det motsatte kjønn veier opp for ubehaget som kan inntreffe ved å ta for høy risiko i konkurransen om å fremstå attraktiv. Risikovillighet og det eventuelle ubehaget som følger kan slik sett betraktes som prisen å betale for et gode mennene ønsker.

Schmitt & Buss skiller mellom kortsiktige og langsiktige planer for partnerskap som to forskjellige arenaer for konkurranse, og som derfor krever forskjellige strategier (Schmitt & Buss, 1996). Flere faktorer avgjør hvilken strategi som fungerer for å tiltrekke partnere. For eksempel vil både aktørens markedsverdi som partner, livsstadiet vedkommende befinner seg i, antall potensielle partnere og deres markedsverdi - samt antall konkurrenter og deres markedsverdi ha betydning for hvilken strategi som velges og hvordan den vil fungere. En persons sosio-seksuelle atferd (*behavior*) reflekterer hans eller hennes totale anstrengelse i

betydningen tid, energi, penger og andre begrensede ressurser nedfelt i korttids-, versus langtids taktikker for partnervalg (Penke & Asendorpf, 2008). Det vil si hvorvidt personen tenderer til å finne og være romantisk involvert med flere potensielle partnere, eller velger å investere i ett forpliktende forhold og potensielle avkom (2008).

Sharot (2011) peker i en artikkel som omhandler den kognitive evnen til å feiltolke signaler og situasjoner, på det nærmest allment kjente faktum at optimister lever lenger og har bedre helse mens de lever. Det kan derfor tyde på at optimistene, de som alltid tror det går bra til slutt, har bedre livskvalitet enn dem som ikke har like stor tro på fremtiden. Dette indikerer at det er naturlig å være optimist fordi det lønner seg. Overoptimisme kan derimot sees å være knyttet til overdreven risikovillighet (Sharot, 2011).

2.5 Opptakssituasjonen

Det faktum at deltakerne i Fos vinter 2013 er i en opptakssituasjon kan ha betydning for hvor risikovillige de ønsker å fremstå. De konkurrerer om skoleplass eller stilling som grenader, noe som i denne sammenhengen kan anses som en gevinst det er verdt å ofre noe for å oppnå. Det kan følgelig gjøres et sosialt skille mellom dem som vinner konkurransen og blir belønnet med skoleplass og dem som taper og står igjen med ingenting. Vinnerne vil oppnå et gode og forhøyet sosial status, noe som kan gjøre dem mer attraktive blant kvinnene de møter (Gangestad & Scheyd, 2005) Opptakssituasjonen kan derfor oppfattes som en situasjon hvor kandidatene har mye å vinne på å legge ekstra energi inn i konkurransen. Dette peker i retning av at mennene kanskje ikke vil la seg affisere av kvinnelig tilstedeværelse, ettersom kostnadene ved ikke å konsentrere seg fullt ut om opptaket kan være at de taper konkurransen og står uten skoleplass.

Det kan derfor være at opptakssituasjonen i seg selv vil kunne fungere som en «motvekt» til noen av de teoretiske tilnærmingene. Dette kan komme til syne ved at mennene som oppfatter elementer ved opptakssituasjonen som risikofylt, vil mangle evne eller motivasjon til å forsøke å imponere noen. Dermed kan det være at de forsøker å beskytte seg selv gjennom å justere sin selv-presentasjon (Leary & Kowalski, 1990). Dersom de ønsker å fremstå modige og «på høyden av situasjonen», men ikke selv tror de vil evne å etterlate et slikt inntrykk, kan de tenkes å fremstå nervøse, sjenerte og hemmede (1990). Blant dem som ikke oppfatter elementene i opptakssituasjonen som særlig risikofylt vil det kanskje være flere som forsøker å presentere seg selv på en mest mulig fordelaktig måte, fordi de har overskudd og kapasitet til å gi inntrykk av kontroll og kapabilitet i situasjonen.

På den annen side peker teorien på at menn, idet de gjenkjenner typisk feminine trekk, nærmest automatisk vil være offer for egne hormoner (Gangestad & Scheyd, 2005; Kennair, 2004). De

vil forsøk å fremstå kapable, handlingsdyktige og med evne til å kontrollere situasjonen. Dette kan skje ved at de gir uttrykk for at situasjonen er en bagatell for dem og at dette er en handling de ikke oppfatter som særlig risikofylt. Eller de kan påkalle seg oppmerksomhet ved å gi inntrykk av at dette både virker farlig og ubehagelig, men at de likevel vil gjennomføre fordi de er modige og kontrollerer egen frykt. Det er grunn til å stille spørsmål ved hva dette kan tale for i opptakssammenheng. En bagatellisering av situasjonen eller oppgaven som skal utføres vil kunne være et tegn på at mennene tøffer seg og endrer atferd. Det å gå gjennom isen med grunnutrustning og tung pakning kan i utgangspunktet være en meget farlig situasjon. Hva skal man så forvente av soldater i en sånn situasjon? Vissheten om at en i verste fall kan drukne, eller pådra seg frostskafer og bli syk bør bidra til respekt for vannet og isen. En måte å vise respekt for situasjonen kan derfor være å grue seg, og gi uttrykk for respekt for det som kan være farlig eller som kan få uheldige konsekvenser. I det øyeblikket en sier at en ikke gruer seg, eller ikke synes det er ille, kan det oppfattes som manglende forståelse for konsekvensene som det å gå gjennom isen kan ha for laget og en selv. Dette kan derfor tolkes som atferd som kan medføre fare for en selv og andre. Det at menn både konkurrerer seg i mellom og om kvinnene, kan medføre at nærvær av kvinner vil utløse en atferd hos disse mennene som bidrar til at de utgjør en økt risiko for seg selv og andre, det vil si laget eller avdelingen.

2.6 Oppsummering

Med bakgrunn i teori og empiri presentert i dette kapitlet, kan det være grunnlag for å forvente at kvinnelig tilstedeværelse kan påvirke menn til å ta høyere risiko. Teori og empiri peker i retning av at menn regulerer sin atferd og selvpresentasjonen for å fremstå mer attraktive når kvinner som kan bli potensielle partnere er til stede. På den annen side tilkjenner både teori og empiri at risikovillighet er et sammensatt fenomen. Den synlige effekten av risikovillighet kan derfor både være vanskelig å forutse og å måle. Dette kan medføre at der begge kjønn er representert vil menn både konkurrere med hverandre, og om kvinnene. En kan anta at slik konkurranse innebærer at mennene ønsker å fremstille seg selv på en fordelaktig måte. Tidligere forskning indikerer at slik fremstilling for å tiltrekke partnere bringer med seg en endring i atferd som peker mot økt risikovillighet. I mange kulturer og sosiale sammenhenger betyr dette at menn viser seg modige og fryktløse ved å utsette seg selv for risiko. Ut i fra dette kan en slutte at enkelte menn vil ta økt risiko når kvinner er til stede. Det kan dermed oppstå situasjoner hvor menn tar sjanser, overvurderer seg selv og forsøker å skjule sine svake sider for å fremstå attraktive.

Sammenliknet med resultatene Winchester et al (2012) fant hos menn som ble observert av menn under løping på tredemølle, vil det være sannsynlig at også mennene i denne undersøkelsen vil fremstå som mindre risikovillige når de observeres av menn. Lavere risikovillighet i en mann-mann konstellasjon vil kanskje kunne indikere opplevd belastning over å være i konkurranse med andre menn, og dermed være et uttrykk for underlegenhet. Leary & Kowalski (1990) peker på at mennesker som ikke tror de kan gjøre det inntrykket de ønsker på andre, eksempelvis fordi belastningen oppleves for stor, vil anta en beskyttende strategi for selvpresentasjon. Mennesker som er motivert for å gjøre et godt inntrykk, men ikke tror de kan klare det, vil vanligvis fremstå nervøse (1990).

Ifølge Sharot (2011) kan optimisme knyttes til attraktivitet. Ut fra et slikt perspektiv kan det hevdes at det lønner seg for menn å være litt risikovillige for å tiltrekke seg kvinner. Det kan imidlertid se ut til at det går en grense ved overoptimisme, ettersom slik atferd kan tolkes som for risikofyllt og dermed ikke er forenlig med rollen som beskytter og forsørger (2011). Teori og empiri tilser altså at det ut fra et evolusjonsbiologisk- og psykologisk perspektiv er forventet at menn vil bli mer risikovillige når det er kvinner tilstede.

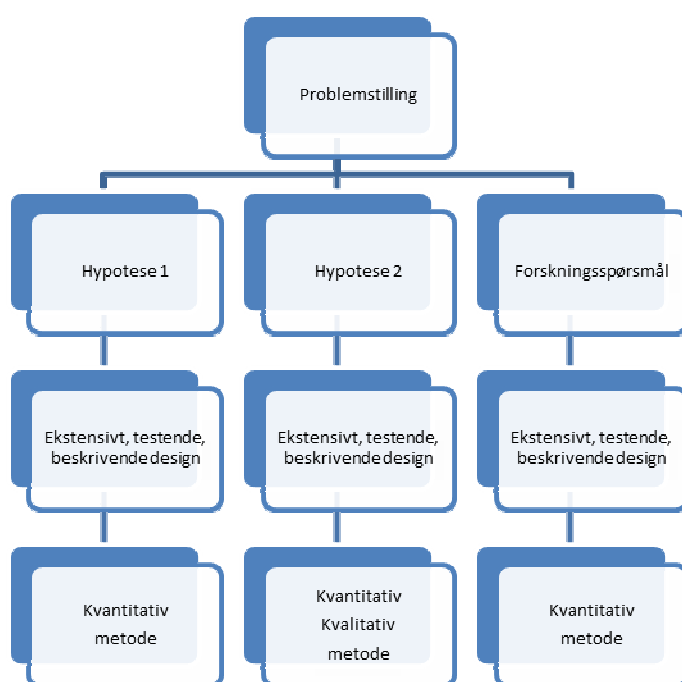
3 Metode

Undersøkelsen er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD).

3.1 Forskningsdesign

Studien legger et "mixed methods design" til grunn, med bruk av både kvantitativ og kvalitativ metodikk. Det ble benyttet to utvalg: Ett basert på svar fra spørreskjema, det andre basert på gjennomføring av kvasi-eksperiment. Utvalget for spørreskjemaet bestod av søkere til befalsskoler og grenaderplasser i Fase I av opptaksprosessen under Fos vinter 2013. Utvalget for kvasi-eksperimentet bestod av søkerne som ble selektert videre til Fase II i opptaksprosessen.

Figur 1 gir en fremstilling av studiens forskningsdesign.

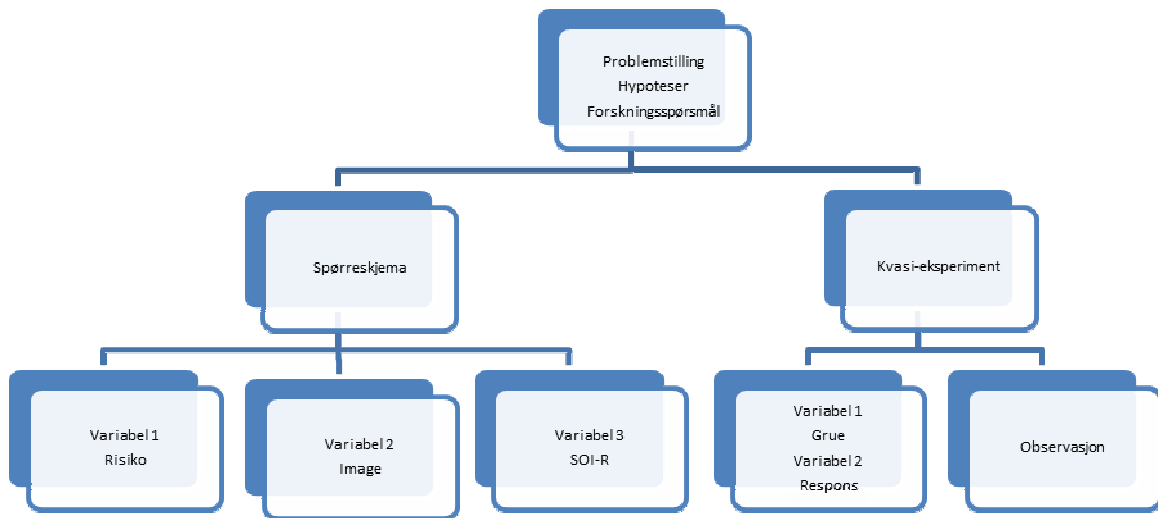
Figur 1 Modell av studiens forskningsdesign

Problemstillingen ble utforsket fra to perspektiver. Det ene perspektivet tok utgangspunkt i et kvasi-eksperiment hvor hensikten var å kartlegge eventuelle forskjeller i menns risikovillighet i en gitt situasjon, med og uten kvinners fysiske tilstedeværelse. Her ble både spørsmål som målte grad av maskulin selvhevdelse, samt observasjon av atferd benyttet. Spørsmålene som målte grad av maskulin selvhevdelse tok utgangspunkt i hvorvidt respondentene oppga forskjellig nivå av ubehag i to ulike situasjoner der det var henholdsvis en mannlig eller en kvinnelig observatør til stede.

Det andre perspektivet tok utgangspunkt i en spørreundersøkelse i form av et selvutfyllingsskjema for å måle grad av risikovillighet. Spørreskjemaet bestod av tre sub-skalaer (variablene *Risiko*, *Image* og *SOI/R*).

Figur 2 illustrerer sammenhengen mellom problemstilling, metodisk tilnærming og variabler.

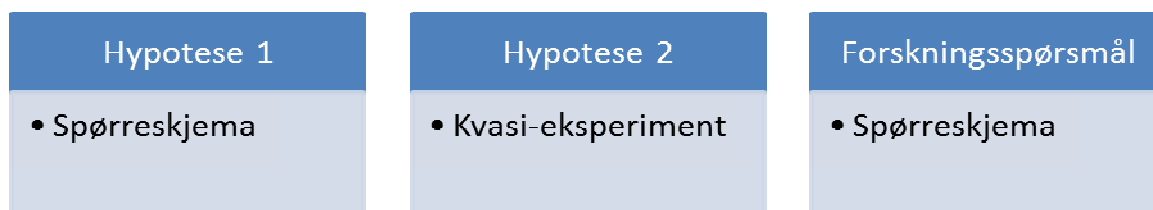

Figur 2 Studiens fremgangsmåte

Ekstensivt design er valgt for å kunne innhente informasjon fra mange enheter, noe som både vil kunne sikre bredde i utvalget og gi et bedre inntrykk av omfanget av fenomenet som undersøkes (Jacobsen, 2005, s. 94). Forskningsstrategien er teoristyr, med en deduktiv tilnærming. Problemstillingen er beskrivende, og vil søke å beskrive hvordan en tilstand ser ut; hvorvidt risikovilligheten blant unge menn i Forsvaret øker når det er kvinner tilstede. Utvalget består av menn og kvinner som søkte opptak til befalsskolene under Fos Vinter 2013.

Problemstillingen er deskriptiv da jeg ønsker å beskrive hvordan tilstanden ser ut. I denne sammenhengen er tilstanden potensielle forskjeller i risikovillighet.

Figur 3 illustrerer hvilke metoder som ble benyttet for å besvare hypoteser og forsknings spørsmål.

Figur 3 Kobling mellom hypoteser, forskningsspørsmål og bruk av metode

Innhenting av flere typer data vil kunne forsterke funnene i forskningen selv om dataene ikke måler det samme. En triangulering av data er derfor valgt for å bidra til at forskningsdesignet står sterkere. I tillegg vil funnene, ved å holdes mot hverandre, gjensidig kunne forsterke hverandre og sikre relevans (Ringdal, 2007, s. 96-97). De to metodene vil således kunne fungere som kritiske tester av hverandre. Slik kan gyldigheten av funn testes og valideres (Jacobsen, 2005, s. 136-137). En skal imidlertid være oppmerksom på at to typer data kan gi konkurrerende virkelighetsbilder dersom det ikke er samsvar mellom resultatene (Repstad, 2007, s. 29).

Ettersom kontroll- og eksperimentgruppene i undersøkelsen ikke er identiske i utgangspunktet, gjennomføres studien med et kvasi-eksperiment. Et kvasi-eksperiment kan forklares som et eksperimentelt design, tilpasset virkeligheten (Jacobsen, 2005, s. 115-116). Tilpasningen kan forstås ved at gruppene som sammenliknes ved innsamlingen av kvalitative data er inndelt i lag basert på søknad til forsvarsgren og/eller skole. For eksempel var det kun 3 av 17 lag fra Brigade Nord (Brig N) som hadde kvinner. Forsvarets Tekniske Befalsskole (FTBS) hadde fire lag, ingen med kvinner, det vil si ingen eksperimentgrupper å sammenlikne med.

3.2 Utvalg

Utvalget i studien består av menn og kvinner som søker plass på befalsskole (BS), utskrevet befalskurs (UB), grunnleggende befalskurs (GBK), eller grenaderstilling i Brig N og Telemarkbataljonen (TMBN) - heretter kalt kandidater. Alle forsvarsgrener var representert med personell på arrangør- og selektørsiden.

616 kandidater møtte til Fase I på Kjevik søndag 13. januar 2013². Av disse var 73, det vil si 12 % kvinner. Kandidatenes alder varierte mellom 19 og 40. Kandidatene kunne når som helst trekke seg fra opptaket og reise hjem. 41 kvinner svarte på spørreskjemaet, mens 33 kvinner ble observert i kvasi-eksperimentet. Da kvasi-eksperimentet startet var det 363 kandidater igjen, hvorav 39 kvinner. Det gir en kvinneandel på 11 %. Imidlertid ble kvinnene fordelt på 13 av totalt 53 lag, det vil si at det var kvinner i 25 % av lagene. Totalt var det 273 skoleplasser og 72 grenaderstillinger til fordeling.

3.3 Spørreskjemaet

For å måle i hvilken grad det var forskjell i risikovillighet mellom kvinner og menn, ble det benyttet tre ulike skalaer som hver for seg representerte selvstendige variabler, og målte ulike aspekter ved risikovillighet. Skalaene var samlet i ett spørreskjema og representerte henholdsvis risiko, image og sosio-seksuell atferd. De to første skalaene (*Risiko* og *Image*) bestod av til sammen 25 spørsmål hentet fra 5PFmil, utviklet fra «The Five Factor Model» (FFM), også kalt «Big Five» (Kline, 2000). 5PFmil er versjonen Forsvaret benytter. 10 av spørsmålene fra 5PFmil utgjorde en egen skala knyttet til hovedsakelig negativ *risikovillighet*, og de resterende 15 spørsmålene utgjorde en separat skala knyttet til *image*, som i denne sammenhengen kan knyttes til sosial ønskverdighet og perfektion, det vil si et uttrykk for *impression management* og selvpresentasjon (Baumeister, 1982). Ifølge Engvik (1993) kan profilene fra 5PFmil anses som *hypoteser om personen*. Profilene må derfor ses i lys av annen relevant informasjon (s. 893).

Alle spørsmålene ble besvart på en syv-punkts Likerts skala 1 = Passer ikke til 7 = Passer helt, rangordnet målenivå med balanserte svar. Til sammen 11 spørsmål var snudd for negativ ordlyd, og ble reversert før de ble inkludert i statistisk analyse. 9 spørsmål var hentet fra «Revised Sociosexual Orientation Inventory» (*SOI-R*) (Penke, 2008), og er knyttet til sosio-seksuell atferd. Skalaen var ment å avdekke hvorvidt respondentenes personlighetstrekk sannsynliggjør en forhøyet tendens til risikovillighet knyttet til hvorvidt de ser på tilfeldige bekjentskaper som mulige partnere.

Tre spørsmål ble besvart med rangordnet svaralternativ, tre spørsmål med metrisk svaralternativ og tre med naturlig rangordnet svaralternativ. 1 spørsmål ble reversert før inkludering i statistisk analyse (Penke, 2008).

---

² Fase I består av legesjekk, intervju med psykolog og opptaksoffiser, samt fysiske tester (3000 meter løp og styrketester).

Skalaene ble valgt fordi de er godt etablert innen forskning på personlighetstrekk, og hyppig benyttet (Engvik, 1993; Kennair & Bendixen, 2012; Penke & Asendorpf, 2008; Place et al., 2008; Srivastava, John, Gosling, & Potter, 2003).

I tillegg ble det innledningsvis stilt seks demografiske spørsmål knyttet til kjønn, alder, sivil status samt spørsmål om henholdsvis antall brødre og søstre samt plassering i søskenflokk. De to siste spørsmålene var ment å kunne indikere in-sosialisering da det kan antas at menn som vokser opp som en av fire brødre vil respondere ulikt på kvinnelig tilstedeværelse enn en mann som har vokst opp med tre søstre. Spørsmålet om in-sosialisering og hvorvidt sivil status påvirker risikovilligheten ble ikke fulgt opp videre

Spørreskjemaet er vedlegg A til oppgaven.

3.3.1 Big Five

«Big Five», eller Fem-faktormodellen som den kalles på norsk, beskriver fem grunnleggende faktorer knyttet til personlighet; åpenhet, planmessighet, ekstrovertsjon, medmenneskelighet og nevrotisme (Kennair, 2004; Kline, 2000).

Forsvaret benytter versjonen 5PFmil. *Risiko* er lagt til 5PFmil som en av flere tilleggs-skalaer som er utviklet spesielt med tanke på arbeidet i Forsvaret (Barlaug, 1997). *Perfeksjon* er en annen tilleggs-skala. Skalaen antas å indikere atferd knyttet til tendenser til å velge sosialt ønskelige svar og «behov for bevisst å pynte på egen fasade for å gjøre et godt inntrykk på andre» (Engvik, 2001). På engelsk benyttes uttrykket *impression management* om å kontrollere inntrykket (image) en ønsker andre skal ha av en selv (Leary & Kowalski, 1990). Skalaen knyttet til perfeksjon omtales i undersøkelsen som *Image*. Justering av selvpresentasjon antas derfor å ha nær tilknytning til begrepene image og perfeksjon.

3.3.2 SOI-R

«Sociosexual Orientation Inventory Revised» (SOI-R) ble benyttet fordi skalaen kan indikere hvorvidt respondenten har en preferanse for å betrakte nye bekjentskaper som mulige partnere. SOI-R måler tendensen til sosio-seksualitet, og skaleres fra svært begrenset (lav score) til svært ubegrenset (høy score). Det eksisterer ingen normativ inndeling for når en respondent vil kalles begrenset eller ubegrenset. En slik inndeling vil kun være hensiktsmessig i sammenlikning med andres score på skalaen (Penke, 2013a). Sosio-seksualitet benyttes vanligvis for å beskrive atferd hos individer som foretrekker uforpliktende sex. Personer som scorer høyt på SOI-R tenderer til å være ekstroverte *sensation seekers*, mens personer med lav score på SOI-R tenderer mot å være introverte og hemmede, i betydningen ufrie (Penke & Asendorpf, 2008). SOI-R kan ut fra dette kanskje kunne betraktes som et alternativt mål på risikovillighet.

Det antas at kandidater som scorer høyt på SOI-R i større grad vil reagere på kvinnelig tilstedeværelse under kvasi-eksperimentet. SOI-R kan derfor antas å kunne fungere som et supplerende måleinstrument til henholdsvis Risikovillighet og Image fra 5PFmil for å undersøke ulike aspekter knyttet til fenomenet risikovillighet. Testen ble først utviklet som Sociosexual Orientation Inventory av Simpson & Gangestad (Penke & Asendorpf, 2008). Penke og Asendorpf utviklet senere en revidert utgave, SOI-R, i 2008 (Penke & Asendorpf, 2008). Testen består av tre fasetter; *behavior*, *attitude* og *desire*.

- *Behavior* dekker spørsmål 1-3 og måler seksuell atferd i betydningen aktivitet. En persons sosio-seksuelle atferd (*behavior*) reflekterer hans eller hennes totale anstrengelse i betydningen tid, energi, penger og andre begrensede ressurser nedfelt i korttids-, versus langtids taktikker for partnervalg. Det vil si hvorvidt personen tenderer til å finne og være romantisk involvert med flere potensielle partnere, eller velger å investere i ett forpliktende forhold og potensielle avkom (Penke & Asendorpf, 2008, s. 1114).
- *Attitude* dekker spørsmål 4-6 og kan måle refleksjoner rundt en persons ønske om følelsesmessig nærhet før seksuell aktivitet, i tillegg til moralsk forhold til temaet (Penke & Asendorpf, 2008, s. 1114).
- *Desire* er et mål på ønsker og begjær. Høy score på denne fasetten følger av en seksuell tildragelse som er spesifikt rettet mot potensielle partnere det ikke eksisterer et forpliktende romantisk forhold til (Penke & Asendorpf, 2008, s. 1114).

3.3.3 Datainnsamling

Spørreundersøkelsen ble av praktiske årsaker delt ut og besvart før utvelgelsen til Fase II. Kandidatene som ikke konkurrerte seg til plass i Fase II har dermed også besvart spørreskjemaene. Jeg har valgt å inkludere dem i studien av to grunner: For det første er flere av dem soldater i førstegangstjeneste, og tjenestegjør fremdeles ved sine avdelinger. De er dermed en del av populasjonen utvalget er hentet fra, og derfor representanter for denne. Dessuten ytret flere ønske om å gjøre et nytt forsøk på å komme inn på befalsskolen under Fos Sommer 2013. De har dermed ikke gitt opp håpet om å konkurrere seg til en karriere i Forsvaret.

Av 450 utdelte spørreskjemaer ble 373 besvart. Dette tilsvarer en svarprosent på 83 %, noe som kan betraktes som meget godt (Jacobsen, 2005). At enkelte unnlot å besvare spørreskjemaene, kan skyldes at de opplevde spørsmålene som følsomme. I tillegg kan blant annet administrative mangler og andre grunner spille inn. I følge Ringdal (2007) går det et skille mellom demografiske spørsmål og atferd på den ene siden, og holdninger på den andre siden. Dette

gjelder blant annet innen tema som kan virke truende for respondentens selvbilde, som for eksempel kriminell og seksuell atferd (s. 183). I spørreundersøkelser kan det være en utfordring å vite i hvor stor grad respondentene svarer ærlig og oppriktig. Enkelte kan også ha opplevd følelsen av å miste anonymitet gjennom demografiske spørsmål og derfor unnlatt å svare, eller besvart anonymt. Enqueten forsikret om at anonymitetsprinsippet ville ivaretas. Det kan imidlertid være at enkelte kandidater ikke følte seg sikre på at så ville skje. Det kan også være at enkelte opplevde spørsmålene fra SOI-R som utfordrende sammenliknet med forestillingen om sannsynlig ønskede holdninger og atferd knyttet til soldat- og offisers-yrket. Dette ville muligens kommet frem dersom det hadde blitt gjennomført en pilot på spørreundersøkelsen. Det var imidlertid praktiske hindringer knyttet til en slik gjennomføring, som derfor ikke ble gjennomført.

5PFmil og SOI-R er begge skalaer med gode psykometriske egenskaper. Cronbachs alfa måler intern konsistens og er det mest benyttede mål på reliabilitet (Ringdal, 2007, s. 460). Ideelt sett bør Cronbach alfa koeffisienten være over 0,7 (Pallant, 2010, s. 97). I denne undersøkelsen er alfa 0.80 for *Risiko*, 0.74 for *Image* og 0.88 for *SOI-R*, noe som kan betraktes som tilfredsstillende.

3.4 Kvasi-eksperimentet

Under «Gjennomgang råk» ble både kvantitativ og kvalitativ metode benyttet ved å ta i bruk to variabler som indikasjon på risikovillighet samt ved observasjon av atferd. Totalt fire grupper ble designet, og det ble lagt inn manipulasjon for å kunne se på gruppevise forskjeller.

Ved Mann=1 og Kvinne=2 har gruppene følgende benevnelse:

- Lag med kun menn, observert av mann = 11
- Lag med kun menn, observert av kvinne = 12
- Lag med kvinner og menn, observert av mann = 21
- Lag med kvinner og menn, observert av kvinne = 22

Eksperimentgruppene bestod av lag hvor minst ett av lagsmedlemmene er kvinne, eller hvor observatøren var kvinne. Det vil si gruppene 12, 21 og 22. Kontrollgruppen bestod av rene guttelag, hvor også observatøren var mann. Det vil si gruppe 11. Deltakende avdelinger foretok selv inndelingen i lag, med utgangspunkt i hvilken befalsskole/avdeling kandidaten hadde søkt opptak ved. Samtlige lag hadde ca 8-10 medlemmer. Fordelingen var i utgangspunktet tilfeldig, men kvinner ble fordelt slik at de var minst to, og maksimalt fire (kun for ett lag) i laget. Ved tilfeldig fordeling ville eventuelle forskjeller mellom kandidatene i eksperiment- og

kontrollgruppen reduseres, slik at gruppene i utgangspunktet ville være ekvivalente (Ringdal, 2007).

Observasjon kan være en god kilde til datainnsamling ettersom forskeren gis mulighet til å registrere hva mennesker faktisk gjør, og hva de sier at de gjør (Jacobsen, 2005, s. 159). For å ivareta det etiske aspektet er det i undersøkelsen benyttet åpen observasjon. Alle kandidatene ble spurt om de ville la seg observere, og om det var greit at observatøren noterte under gjennomføringen av øvelsen. En av ulempene ved åpen observasjon er imidlertid at mennesker ofte vil endre eller tilpasse sin atferd idet de vet at de blir observert. Personen vil endre atferd, og forsøke å si og gjøre det han eller hun tror observatøren ønsker å høre og se (Jacobsen, 2005, s. 160).

Den såkalte «observatøreffekten» kan dermed påvirke reliabiliteten i undersøkelsen (Jacobsen, 2005, s. 160). En av utfordringene ved kvalitativ metode er balansen mellom nærhet og distanse under datainnsamlingen (Repstad, 2007). Nærhet til forskningsprosjektet kan gi anledning til å studere et miljø fra innsiden ved for eksempel å være tilstede under målingen av et fenomen. Ulempen ved tilstedeværelse er at en kan komme for tett på den eller det som skal observeres, og miste objektiviteten. Samtidig kan observatøren lete etter de svarene han eller hun ønsker å finne, noe som kan påvirke forskningsresultatene. For å unngå dette ble det for denne undersøkelsen benyttet befal som var tilknyttet Fos Vinter 2013 som postbefal under «Gjennomgang råk» til også å inneha observatørrollen. Ved å benytte forskjellige observatører kan det imidlertid oppstå en viss fare for ulik registrering av observasjoner avhengig av person. For å minimere denne muligheten ble veiledning gitt i forkant av målingene, og eventuelle spørsmål rundt tolkning av atferd behandlet i daglige evalueringsmøter med observatørene.

3.4.1 Observasjonsarenaen

«Gjennomgang råk», heretter også benevnt «øvelsen», er en av flere øvelser Fos Vinter 2013 gjennomførte som del av Fase II. Gjennomføring av «Gjennomgang råk» ble administrert av til sammen seks personer, samtlige var befal. I tillegg til postansvarlig, som var en kaptein tilknyttet Luftforsvarets befalsskole Kjevik, deltok fem UB korporaler fra Heimevernet, hvorav en kvinne. Øvelsen foregikk på enkeltmannsnivå, det vil si gjennom stor grad av personlig innsats. Laget var imidlertid samlet umiddelbart før og etter øvelsen, som inngikk som en av tre oppgaver den aktuelle dagen. Totalt ble det gjennomført 12 oppgaver over tre dager, etter rulleringsplan. Lagene ble fulgt av erfarne offiserer som fungerte i rollene som puljeførere, evaluatore og selektører. Skolene og avdelingene stod fritt til å ekskludere eller inkludere øvelser for å kunne gjennomføre en tilfredsstillende seleksjon av aktuelle kandidater. Det er vanligvis ingen skoler

eller avdelinger som ekskluderer «Gjennomgang råk». Dette skjedde heller ikke under Fos Vinter 2013. Til tross for at kandidatene ikke ble informert om programmet og rulleringsplanen for Fase II, kjente sannsynligvis de aller fleste til øvelsen på forhånd.

For å sikre størst mulig grad av like forhold under gjennomføring, ble det i utgangspunktet anmodet om at postbefalet samt selektøren var de eneste som skulle oppholde seg på isen, det vil si i en radius av ca 40 meter. Dette ble av praktiske årsaker ikke gjennomført. Sjefer ved deltakende befalsskoler samt sjefer for henholdsvis Brig N og TMBN innsiserte alle aktiviteter og øvelser under Fos Vinter 2013, også «Gjennomgang råk». I tillegg er det en øvelse som arrangøren ønsker å dokumentere. Av den grunn var journalist fra Fædrelandsvennen samt en fotograf fra Fos Vinter 2013 sin egen mediegruppe tidvis til stede ved råken. Sykepleier eller sanitetsbefal var også forskriftsmessig tilgjengelig under gjennomføringen av øvelsen. Konsekvensen av så mange tilstedeværende i området, kan være at det blir vanskelig å avgjøre hvem som faktisk påvirket kandidatene under gjennomføringen av øvelsen. Imidlertid ble det anmodet om at følgebefal og selektører holdt en avstand på minimum 25 meter til råken, for å unngå direkte kontakt med kandidatene. To lag med kandidater fra TMBN hadde imidlertid følgebefal som stod nærmere råken.

3.4.2 Datainnsamling

Totalt ble 348 kandidater observert under gjennomføring av «Gjennomgang råk». Det var ingen av kandidatene som reserverte seg fra å bli observert under gjennomføringen av øvelsen, men to kandidater gjennomførte av ulike årsaker ikke øvelsen.

Kandidatene som søkte opptak til grenaderstillinger skilte seg ut ved at de alle var soldater med flere måneders tjeneste bak seg. De fleste hadde gjennomført isbading ved tidligere øvelser, enkelte sågar flere ganger. For disse kandidatene vil tidligere erfaringer med isbading og opplevelse av mestring kunne medføre at de på forhånd hadde bestemt seg for hvordan de ville gjennomføre casen denne gangen.

Kandidatene ankom stedet for «Gjennomgang råk» puljevis³. Hver pulje fikk felles innføring i gjennomføringen av øvelsen av postansvarlig. Her ble fremgangsmåte og handling først beskrevet muntlig, deretter demonstrert av en av de mannlige UB korporalene som inngikk i gruppen av postbefal. Den muntlige innføringen ble hentet fra «Instruks Gjennomgang råk», som er vedlegg B til oppgaven.

---

³ Puljene bestod av 4-8 lag.

Etter samlet innføring og demonstrasjon ble lagene henvist til to oppvarmede telt på land, ca 50 meter fra råken. Kjeledresser og ullsokker ble benyttet under øvelsen, for å unngå mekaniske skader på vei opp av vannet. Ett av teltene var forbeholdt kvinnelige kandidater.

Ved å tilføre manipulasjon i form av en kvinnelig markør ved teststedet, (råken) ble det mulig å måle hvorvidt mennene i testgruppene endret atferd sammenliknet med mennene i kontrollgruppen.

Følgende variabler var planlagt benyttet for å måle atferd under gjennomføringen av «Gjennomgang råk»:

- hvordan kandidaten responderer på følgende spørsmål: «På en skala fra 0-100: Hvor mye gruer du deg?»
- hvor lang tid det tar fra kandidatene får «værsågod» til de er i vannet.
- atferd før kandidaten hopper i vannet, introvert versus ekstrovert
- antall sekunder i vannet
- hvordan kandidaten responderer på følgende spørsmål: «På en skala fra 0-100: Hvor ubehagelig var øvelsen?»

I tillegg skulle observatørene notere påfallende eller avvikende atferd før, under eller etter gjennomføring under punktet «åpen observasjon».

Kort tid før første gjennomføring av øvelsen ble det av tre årsaker besluttet å redusere antall variabler: For det første ville det ta for lang tid å få svar på alle variablene. For det andre krevde en realistisk gjennomføring av momentet at kandidatene ble instruert i å ta seg opp av vannet så hurtig som mulig. For det tredje var det svært kaldt, og det ble nødvendig å gjennomføre en enklere variant av datainnsamlingen. Følgende to variabler ble derfor valgt:

- hvordan kandidaten responderer på følgende spørsmål: «På en skala fra 0-100: Hvor mye gruer du deg?» Variabelen ble valgt fordi innrømmelse av forventningsangst går i motsatt retning av maskulin selvhevdelse.
- hvordan kandidaten responderer på følgende spørsmål: «På en skala fra 0-100: Hvor ubehagelig var øvelsen?» Variabelen ble valgt på bakgrunn av tidligere empiri vedrørende smerteinnrømmelse hos menn når det er kvinner til stede (Aslaksen et al., 2007).

Det var forventet at påvirkning av kvinnelig tilstedeværelse ville gi seg utslag i lav score på de to variablene. Lav score på variablene *grue* og *respons* vil i denne sammenhengen kunne være et uttrykk for et ønske om å fremstå modig, handlekraftig, robust og konkurransedyktig.

I tillegg ble åpen observasjon benyttet for å notere påfallende atferd, som for eksempel ikke stemte overens med svarene kandidatene ga på spørsmålene de ble stilt.

Observasjonsskjemaet er vedlegg C til oppgaven.

3.5 Statistiske analyser

Statistical Package for the Social Science (SPSS) versjon 20 ble benyttet for gjennomføring av samtlige analyser.

Det er benyttet parametriske tester, og gjennomsnittsanalyser er gjennomført for å bringe klarhet i eventuelle forskjeller mellom gruppene og for å undersøke om funnene er statistisk signifikante. (Ringdal, 2007, s. 238).

T-test for gjennomsnitt finnes i en rekke varianter for ett og to utvalg. I to-utvalgstester testes forskjellen mellom to gjennomsnitt (2007, s. 473). T-test er derfor godt egnet som testverktøy for å sammenlikne to grupper (Ringdal, 2007, s. 239). En t-test for uavhengig utvalg benyttes når det er ønskelig å gjennomføre en bivariat analyse for to uavhengige utvalg (Ringdal, 2007, s. 348). T-testen sammenlikner gjennomsnittsscoren for to grupper (Pallant, 2010, s. 239). Testen er derfor benyttet for hypotese 1; *Unge menn viser i utgangspunktet større risikovillighet enn kvinner.*

Analysis of variance (ANOVA) er en generalisering av t-testen for to utvalg som gjør det mulig å teste hypoteser om forskjeller mellom flere enn to gruppegjennomsnitt samtidig (Ringdal, 2007, s. 473). Testen muliggjør dermed analyser med flere enn to grupper (Ringdal, 2007, s. 341). ANOVA måler variansen mellom gruppene med variansen innen de forskjellige gruppene. En F ratio regnes ut. Denne representerer variansen mellom gruppene dividert med variansen innen gruppen. En høy F ratio indikerer at det er større varians mellom gruppene forårsaket av den uavhengige variabelen) enn det er innen gruppene (Pallant, 2010, s. 249). ANOVA er derfor benyttet for hypotese 2; *Unge menn viser større risikovillighet når det er kvinner til stede* og for forskningsspørsmålet; *Er det forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet?*

I tillegg ble det gjennomført en bivariat korrelasjonsanalyse for å undersøke sammenhengen mellom de tre skalaene i spørreskjemaet. Gjennom korrelasjonsanalyse fremkommer styrken i sammenhengen mellom variablene. Slikt sett vil korrelasjonsanalysene kunne si noe om konstruktvaliditeten til de anvendte skalaene, det vil si i hvilken grad de kan betraktes å måle beslektede fenomener.

Med utgangspunkt i den type variabler som skulle måles, ble Pearsons r valgt som korrelasjonsmål (Ringdal, 2007, s. 299-300).

4 Presentasjon av funn

4.1 Hypotese 1

T-test for to uavhengige utvalg ble gjennomført for å undersøke i hvilken grad det var forskjeller i risikovillighet mellom kvinner og menn. Risikovillighet var representert gjennom de tre variablene *Risiko*, *Image* og *SOI-R*. Når det gjelder *Risiko* var det ingen signifikant forskjell mellom menn ($M = 4.89$, $SD = 0.90$) og kvinner ($M = 4.92$, $SD = 0.89$; $t(368) = -0.21$, $p = 0.83$, to-halet). Det var heller ingen signifikant forskjell mellom menn ($M = 4.38$, $SD = 0.88$) og kvinner ($M = 4.60$, $SD = 0.83$; $t(368) = -1.50$, $p = 0.14$, to-halet) for variabelen *Image*. For *SOI-R* var det imidlertid signifikante forskjeller mellom menn ($M = 5.14$, $SD = 1.64$) og kvinner ($M = 3.92$, $SD = 1.62$; $t(368) = 4.5$, $p = .000$, to-halet).

4.2 Hypotese 2

En-veis ANOVA ble gjennomført for å undersøke i hvilken grad menn som er i fysisk nærvær av kvinner utviser større risikovillighet enn menn som ikke er det. To tester ble gjennomført, med henholdsvis *grue* og *respons* som avhengige variabler

Utgangspunktet for Hypotese 2, var at enkelte menn vil påvirkes av kvinnelig tilstedeværelse og dermed vise økt risikovillighet under øvelsen «Gjennomgang råk». Analysen indikerte imidlertid at det ikke var signifikant forskjell i risikovillighet mellom de fire gruppene for noen av de to variablene *grue* og *respons*. Som et uttrykk for hvorvidt respondentene gruet seg fremkom tallene $F(3, 245) = 0.41$, $p = 0.75$. Som et uttrykk for hvor ille respondentene opplevde øvelsen «Gjennomgang råk» fremkom tallene $F(3, 245) = 1.12$, $p = 0.34$.

I tillegg ble observasjon benyttet for å undersøke i hvilken grad det var samsvar mellom hva kandidatene sa og hva de gjorde. I cirka 1/3 av tilfellene var det avvik mellom hva kandidatene sa (gruer seg lite, målt gjennom variabelen *grue*) og hva de gjorde (ropte høyt, tiltrakk seg oppmerksomhet) før de hoppet i vannet. På samme måte var det avvik mellom hvordan kandidatene oppførte seg i vannet (kavet, peste, hyperventilerte), hvordan de oppførte seg etterpå (løp med sikringstau fremdeles rundt livet) og hvor ubehagelig de oppga øvelsen til å være (synes ikke det var særlig ubehagelig, målt ved variabelen *respons*).

4.3 Er det forskjeller i risikovillighet mellom forsvarsgrenene?

En-veis ANOVA ble gjennomført for å undersøke i hvilken grad det var forskjeller i risikovillighet mellom kandidatene fordelt til de fem forskjellige gruppene slik det fremkommer gjennom spørreskjemaet. Risikovillighet ble igjen målt gjennom variablene *Risiko*, *Image* og *SOI-R*. De fem gruppene besto av søkere til plasser som grenaderer i Hæren (Gruppe 1), og

søkere til Forsvarets tekniske befalsskole (Gruppe 2) samt befalsskolene for Sjøforsvaret (Gruppe 3), Heimevernet (Gruppe 4) og Luftforsvaret (Gruppe 5).

Risiko: Ingen signifikante forskjeller ble avdekket mellom de fem gruppene for variabelen *Risiko*: $F(4, 349) = 2.19, p = 0.07$.

Image: Det ble ikke avdekket signifikante forskjeller mellom de fem gruppene for variabelen *Image*: $F(4, 349) = 2.39, p = 0.051$.

SOI-R: Analysene indikerte at det var signifikant forskjell for *SOI-R*: $F(4, 349) = 4.92, p = 0.001$. En Tukey Post Hoc-test indikerte at Gruppe 5 ($M = 4.29, SD = 1.68$) scoret signifikant lavere enn Gruppe 1 ($M = 5.21, SD = 1.45$), Gruppe 2 ($M = 5.55, SD = 1.60$), og Gruppe 3 ($M = 5.06, SD = 1.68$) for variabelen *SOI-R*. Det var ikke signifikant forskjell mellom Gruppe 4 ($M = 4.73, SD = 1.94$) og Gruppe 5.

4.4 Bivariat korrelasjonsanalyse

For å undersøke i hvilken grad de 3 ulike variablene for risikovillighet målte aspekter av det samme fenomenet ble konstruktvaliditet testet gjennom en bivariat korrelasjonsanalyse. I utgangspunktet er dette mer et metodisk spørsmål enn et resultatmessig, men det rapporteres av praktiske grunner under dette kapittelet.

Pearson korrelasjonskoeffisient (r) ble benyttet som korrelasjonsmål. I den grad ulike skalaer korrelerer med hverandre er dette en indikasjon på at det er statistisk sammenheng mellom to variabler (Ringdal, 2007, s. 299). Det vil si at de måler beslektede aspekter av samme fenomen. I dette er tilfellet er fenomenet *Risikovillighet*. En korrelasjon bidrar i så henseende til en type konstruktvaliditet, det vil si at *Risikovillighet* måles ved hjelp av flere skalaer.

Korrelasjonsanalysen viste at *Risiko* korrelerer negativt og svakt med *Image*, $r = -.21, n = 373$ og medium positivt med *SOI-R*, $r = .34$.

Videre korrelerer *Image* medium til sterkt og negativt med *SOI-R*, $r = -.43$.

Tabellen nedenfor viser en oversikt over deskriptiv statistikk og korrelasjoner for variablene i spørreskjemaet.

Tabell I. Gjennomsnitt, standardavvik og bivarierte korrelasjoner for variablene i spørreskjemaet ($N = 373$)

Variabler	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3
1. RV	4.90	(.90)			
2. Image	4.40	(.88)	-.21**		
3. SOI-R	5.01	(1.68)	.34**	-.43**	-

** Korrelasjon er signifikant ved $p < 0.01$ (to-halet).

5 Drøfting

Med utgangspunkt i teori og empiri presentert i kapittel 2, ble følgende hypoteser lansert:

1. Unge menn viser større risikovillighet enn kvinner
2. Unge menn viser større risikovillighet under fysisk nærvær av kvinner

I tillegg ble det lansert et forskningsspørsmål knyttet til en forventet høyere grad av risikovillighet blant hærens personell. Omorganiseringen i Forsvaret generelt, og Hærens innretning mot kampoppdrag spesielt, vil kunne bidra til å rekruttere mer risikovillig personell nettopp til Hæren. Det er derfor forventet at Hærens kandidater vil fremstå noe mer risikovillige enn kandidater fra øvrige forsvarsgrener. I utgangspunktet er dette spørsmålet rettet, og kunne således vært formulert som en hypotese. Det teoretiske og empiriske grunnlaget oppleves likevel å være begrenset, slik at spørsmålet uansett søkes belyst eksplorativt.

Generelt viste resultatene at hypotese 1 kun får svak støtte, og at hypotese 2 ikke støttes gjennom funnene. Forskningsspørsmålet får også kun svak støtte. På bakgrunn av dette vil diskusjonen i tillegg til å støtte seg til innledende teori og empiri, følge et eksplorativt mønster, der både ny teori og empiri vil kunne legges til grunn i argumentasjonen.

På bakgrunn av funn og resultater vil hver hypotese samt forskningsspørsmålet diskuteres fortløpende, og struktureres rundt følgende hovedretninger:

1. Metode, design og variabler.
2. Funn sett opp mot teori og empiri – hvor sterkt står hypotesen?
3. Praktisk relevans for Forsvaret.

5.1 Hypotese 1

Unge menn viser større risikovillighet enn kvinner

5.1.1 Metode og design – potensielle svakheter ved subskalaene

En T-test ble gjennomført for alle de tre variablene (*Risiko*, *Image* og *SOI-R*) for å teste Hypotese 1. Resultatene viste at det ikke var signifikant forskjell mellom kvinner og menn hva gjelder risikovillighet for to av disse variablene (*Risiko* og *Image*). For *SOI-R* ble det funnet signifikant forskjell mellom kvinner og menn.

For variabelen *Risiko* var det svært lik snittscore for kvinner og menn. *Image* viste en liten forskjell i snittscore, men ikke nok til at denne var signifikant. For variabelen *SOI-R* var det imidlertid signifikante forskjeller mellom menn. Resultatene indikerer derfor at Hypotese 1 kun støttes svakt gjennom 1 av tre variabler.

Et forhold som kan kaste lys over det uventede resultatet, kan knyttes til de tre skalaene som er benyttet i undersøkelsen for å måle grad av risikovillighet. Zuckermans *Sensation-Seeking Scale* (SSS) er en hyppig benyttet skala (Breivik, 1996; Parmak, 2011; M. Zuckerman, Eysenck, & Eysenck, 1978) som også kan sies å måle ulike aspekter knyttet til risikovillighet. Breivik skriver i sin artikkel *Ekstremспорт – et senmoderne fenomen?* om negativ og positiv risiko. Negativ risiko assosieres gjerne med kriminelle handlinger slik som stjeling, kjøre for fort og liknende. Positiv risiko er imidlertid assosiert med det å sprengre egne grenser for fysisk utfoldelse (fjellklatring, rafting, fallskjermhopping, kjøre berg- og dalbane), eller personlig utvikling (stå foran en forsamling, holde tale og liknende). SSS ser dermed ut til å være basert på påstander som balanserer positiv og negativ risiko.

En nærmere eksaminering av påstandene benyttet i sub-skalaen *Risiko*, viser at disse i stor grad ser ut til å måle negativ risiko. En mer balansert skala, som også inkluderer påstander knyttet til positiv risiko, vil kunne tenkes å gi et annet utfall på målingene. Slike spørsmål kan for eksempel være hvorvidt de liker å reise på ferie til fremmede land, kjøre fort på ski, stå på vannski eller stå foran en stor forsamling. Dette er spørsmål det kan oppleves fordelaktig å svare ja på, ettersom de kanskje i større grad måler eventyrlyst enn risikovillighet. Det kan være at respondentene opplevde spørsmål knyttet til negativ risiko som risikabelt å svare på, ettersom de kan knyttes til det som kan oppfattes som ufordelaktig atferd. I tillegg er det en mulighet at respondentene svarer det de tror er fordelaktig siden de er i en opptakssituasjon, og dermed svarer uærlig. En tredje mulighet er at de faktisk svarer ærlig, noe som indikerer en lavere risikovillighet enn forventet.

Når det gjelder sub-skalaen *Image* måler den kanskje grad av selv-presentasjon mer enn den måler risikovillighet, ettersom skalaen i større grad tar for seg spørsmål knyttet til hvordan respondentene ønsker å fremstå for andre. Samtidig dreier også disse spørsmålene, i likhet med spørsmålene fra sub-skalaen *Risiko*, mot negativ risiko. Mangel på spørsmål som kan knyttes mot positiv risiko kan også her kanskje bidra til å forklare det noe overraskende resultatet.

Resultatene viser en relativt stor andel *missing data*. Det er grunn til å tro at dette har sammenheng med at respondentene oppfattet enkelte av spørsmålene i spørreskjemaet som følsomme. Dette gjelder spesielt spørsmål knyttet til tyveri, nasking og seksuelt begjær (*desire*).

5.1.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri

Funnene var uventet tatt i betraktning tidligere teori og empiri. Funn fra tidligere forskning indikerer at det er forskjell mellom menn og kvinner hva gjelder grad av risikovillighet (M. Daly & Wilson, 1985; Irwin & Millstein, 1991; M. Zuckerman et al., 1978). Zuckerman, Eysenck og Eysenck gjennomførte en undersøkelse hvor de sammenliknet grad av sepeningsøken (målt etter the *Sensation-Seek Scale* (SSS)) mellom og amerikanske menn og kvinner. Funnene indikerte at menn i begge land scoret høyere på risikovillighet enn kvinner. I artikkelen referer Zuckerman, Eysenck og Eysenck i tillegg til liknende forskning med utvalg fra USA, Japan og Thailand, hvor liknende forskjell i risikovillighet mellom kjønnene fremkom. Til tross for forskjell i alder (engelsk utvalg var i alderen 16-70, mens US utvalg var i alderen 17-25), var det ikke forskjell i mennenes score. Mennene i USA og i England scoret likt på risikovillighet. Kvinnene i USA derimot, scoret høyere på risikovillighet enn kvinnene i England. Dette kan være en indikasjon på kulturelle forskjeller, men det kan også være et uttrykk for aldersforskjeller. I så fall er det interessant at forskjell i alder ikke hadde innvirkning på forskjell i score hos mennene. Dette står i motsetning til forskning gjennomført av Daly & Wilson (1985), hvor det fremkommer at unge menn (17-25 år) er klart mer risikovillige enn eldre menn.

I en undersøkelse fra 1985 benyttet Breivik (1996) rekrutter i Forsvaret som kontrollgruppe for å måle risikovillighet mellom mannlige landslagsutøvere i ni forskjellige aktiviteter samt Everest-ekspedisjonen fra 1985 (Everest-85). I Breiviks studie scoret fallskjermhopperne høyest, etterfulgt av Everest-85 og utøvere innen klatring. Lavest scorer volleyballspillerne, dernest rekruttene og tennisspillerne. Breiviks undersøkelse viser først og fremst at norske rekrutter anno 1985 ikke var spesielt risikovillige sammenliknet med landslagsutøverne. Ettersom rekruttene fra 1985 kan sies å gjenspeile «menn flest» kan undersøkelsen indikere at de fleste norske menn generelt sett ikke er spesielt risikovillige. Dette understøtter funnene fra Hypotese 1.

5.1.2.1 Er det en trend at kvinners risikovillighet øker sammenliknet med menn?

Resultatene viste at menn og kvinner som søkte opptak på Forsvarets skoler vinteren 2013 noe overraskende er tilnærmet like risikovillige. På den ene siden kan dette handle om at kvinnene i utvalget er mer risikovillige enn antatt/forventet. En mulig tolkning av dette kan være at kvinner generelt sett er i ferd med å bli mer risikovillige sammenliknet med menn. I et slikt perspektiv kan det stilles spørsmål ved om kvinners risikovillighet tenderer mot å øke proporsjonalt med egaliteten i samfunnet. I så fall kan en anta at kvinner i et av verdens mest egalitære land er omtrent like risikovillige som mennene. Hansen & Breivik (2001, s. 636-637) fant i en studie som omfattet gutter og jenter i alderen 12-16 år, at jentene scoret omtrent likt med guttene på skalaen SSS. Forskerne var overasket over funnene, men fant tilsvarende funn i andre

skandinaviske undersøkelser. Hansen & Breivik (2001) peker på aldersfaktoren som en mulig forklaring; jenter i alderen 12-16 år er gjerne foran guttene i utvikling. De peker også på kjønnsrollemønsteret og graden av likestilling i Skandinavia som annerledes sammenliknet med de fleste andre land. Dette støtter oppunder mine funn. I tillegg kan det være slik at ytterligere samfunnsmessige endringer og økt likestilling siden 2001 (året Hansen & Breiviks artikkel ble publisert) har bidratt til en ytterligere utjevning i risikovillighet hos kvinner og menn.

Et annet forhold kan være at kvinnene i undersøkelsen ikke er representative for norske kvinner. Det å søke opptak på befalsskolen er ikke noe «jenter flest» gjør. Kvinnene kan derfor kanskje være mer risikovillige enn kvinner flest. En annen mulighet er at kvinnene gjennom å søke utradisjonelle veier og velge en karriere i et mannsdominert miljø som kan fremstå som preget av maskuline verdier, oppfatter at de bør fremstille seg selv mer risikovillige. Ifølge Kvande og Rasmussen (1993) tilpasser kvinner i mannsdominerte miljøer seg, slik at de fremstår slik de tolker signalene fra organisasjonen om akseptert fremtoning og atferd. Det kan være at slik tilpasning starter umiddelbart og ved første møte med organisasjonen. Det kan også være slik at kvinnene har en forventning om at det bør skje en tilpasning, og derfor umiddelbart går inn i rollen de tror er forventet av dem. En kan da se for seg at kvinnene ved Fos Vinter 2013 allerede har startet tilpasningen til det maskuline miljøet i Forsvaret. I så tilfelle kan dette forholdet bidra til å forklare tilnærmet lik risikovillighet mellom menn og kvinner i undersøkelsen.

Et tredje forhold kan være at unge mennesker som søker seg til Forsvaret egentlig ikke er spesielt risikovillige slik mange kanskje skulle tro. Forsvaret kan betraktes som en konservativ og stabil arbeidsplass med mange gode muligheter for utvikling, utdannelse, og kompetanseheving. Ved å konkurrere seg til opptak på befalsskole, krigsskole og deretter få fast yrkestilsetting kan fast arbeid fram til pensjonsalder sikres. Dette er goder som kanskje virker forlokkende på mennesker som søker stabilitet og trygghet fremfor risiko.

Det eksisterer samtidig en mulighet for at menns risikovillighet generelt kan være minkende relativt til kvinners. Forskning på utøvere av risikofylte idretter tilsier en dreining mot et ideal hvor utøverne i større grad må ta hensyn til egen og andres sikkerhet (Breivik, 2010). Dette henger sammen med at samfunnet generelt er mer opptatt av sikkerhet og at utstyret stadig blir bedre. Som en følge av dette blir idretten mer spektakulær, og det utvikles stadig nye retninger innen ekstremспорт (2010). Denne vinklingen vil også bli diskutert som en del av hypotese 2.

I dag betraktes det imidlertid ikke som profesjonelt å ta overdreven risiko, og gjennom dette utsette seg selv og andre for unødvendig fare (Breivik, 2010). Idealet er den rasjonelle *sensation seeker* (2010, s. 262). Dette gir et bilde av en ønsket balanse i forholdet mellom risiko og

konsekvenser. Et annet forhold kan være at Forsvarets minkende behov for soldater og befal medfører sterkere konkurranse mellom kandidatene om plassene. Kriteriene som kandidatene vurderes etter er allsidige (Kjenstadback, 2012), men det stilles likevel høye krav til blant annet karakterer fra skole. I tillegg er god vandel et ufravikelig krav. Ikke bare for kandidater til skoleplasser, men også til førstegangstjeneste (Solheim, 2013). Hansen & Breivik (2001) beskriver hvordan *sensation seeking* er knyttet til problematferd. Mennesker som scorer høyt på *sensation seeking* har blant annet et større potensial for å bli multi-stoffmisbrukere, fordi de stadig søker nye opplevelser (Hansen & Breivik, 2001, s. 629). Ettersom det er stor konkurranse om plassene på Forsvarets befalsskoler, hvor skoleprestasjoner og vandel skiller kandidatene, kan Hansen & Breiviks funn indikere at det er de «skikkelige» og «ordentlige» unge mennene som konkurrerer seg til en utdanningsplass i Forsvaret, ikke menn som i utgangspunktet er spesielt risikovillige. Hansen & Breivik fant i likhet med Irwin & Millstein (1991) ut at det er sammenheng mellom lav sosial bakgrunn og høy score på negativ risikovillighet. Hansen & Breivik (2001, s. 638) refererer til en tidligere artikkel av Breivik fra 1988⁴, hvor det er samlet studier som beskriver hvordan ungdom og unge voksne med bakgrunn fra sosialt ressurssterke hjem på den annen side evner å transformere høy grad av *sensation seeking* til positive arenaer og aktiviteter. Denne undersøkelsen avdekket ikke kandidatenes sosiale bakgrunn. Med utgangspunkt i krav til gode karakterer og god vandel og med støtte i tidligere empiri, kan det likevel være nærliggende å anta at de fleste kandidatene i undersøkelsen uansett bakgrunn har evnet å transformere eventuell høy grad av *sensation seeking* til positive arenaer. Konkurransen om plassene kan da også ha bidratt til at mennene ga uttrykk for begrenset risikovillighet. Et ønske om å fremstå slik de tror det er forventet av dem, kan også ha påvirket svarene deres. En re-test på risikovillighet etter at skoleplassene var fordelt kunne ha gitt indikasjoner på hvorvidt den lave scoren var situasjonsbetinget og handlet om et ønske om å fremstå «plettfri» i opptakssituasjonen. Det kan også være at kandidater under en konkurransesituasjon som opptak til befalsskolene, ikke vil svare ærlig nok på spørsmål knyttet til negativ risiko, og at dette kan resultere i et feiltolket inntrykk av deres egentlige grad av risikovillighet.

5.1.3 Praktisk relevans for Forsvaret

I kjernen av all virksomhet i Forsvaret, sitter menn og kvinner i alderen 19-60 år og skal ta gode beslutninger og iverksette tilstrekkelige tiltak for å håndtere en rekke ulike situasjoner. Undersøkelsen indikerer at menn og kvinner er omtrent like risikovillige. I utgangspunktet bør dette betraktes som gode nyheter knyttet til en rekke områder. For det første kan man eliminere

⁴ Artikkelen «Stimuli, stoffmisbruk og fysiske utfordringer» er ikke lenger tilgjengelig. Den var publisert i

argumenter mot kvinnelig deltakelse i alle typer operasjoner og i alle typer tjeneste som følge av en mulig forestilling om at kvinner er mindre risikovillige enn menn. Forsvarets personell skal kunne operere i hele skalaen av oppdrag; fra dyp fred via krise til krig. I dette spekteret finnes en rekke forskjellige arbeidsoppgaver; fra personell- og materielladministrasjon og prosjektstyring, via vakthold & sikring til overvåking av luftrommet og tjeneste som infanterisoldat. I mange sammenhenger kan det være både ønskelig og nødvendig at dette personellet er risikovillig. Det er imidlertid nødvendig med et bevisst forhold til hva som utgjør en risiko, og hvordan denne skal håndteres. Fremfor alt er det vesentlig at personellet har tillit til hverandre og til at tjenesten som skal utføres blir gjennomført på en tilfredsstillende måte uansett kjønn.

Høy score på variabelen SOI-R kan indikere en type atferd som Forsvaret tar avstand fra, for eksempel tendensen til inter- og intra-seksuell trakassering. Forsvarets kjerneverdier Respekt, Ansvar, Mot (RAM) ligger til grunn for undervisning og samarbeid på alle nivåer, og er noe alle tilsatte og vernepliktige er pålagt å støtte oppunder og etterleve.

5.1.4 Oppsummering

Til tross for at det eksisterer mye teori og empiri som omhandler risikovillighet oppleves fenomenet som både komplekst og mangfoldig hva angår både konseptualisering, definering og ikke minst måling. Når fenomenet kan defineres bredt, er det samtidig vanskelig å etablere som et målbart konstrukt. Både teori og empiri indikerer at det eksisterer til dels svært ulike måleinstrumenter og skalaer som igjen måler forskjellige typer av, og aspekter ved risikovillighet. En empirisk utfordring kan også være knyttet til kulturelle forskjeller. Slike forskjeller kan være medvirkende til at forskningsresultater fra ett land ikke nødvendigvis er overførbare til andre nasjoner og kulturer.

Gitt at resultatene fra denne undersøkelsen stemmer overens med virkeligheten, er dette heldig for Forsvaret, fordi det gir indikasjoner om at kvinnelige soldater og offiserer er likestilt med sine mannlige kolleger når det kommer til risikovillighet. Det er med andre ord ingen oppdrag eller tjenestetyper kvinner kan stenges ute fra på bakgrunn av risikovillighet alene.

Funnene fra undersøkelsen viser dermed kun en svak støtte for Hypotese 1. Nettopp fordi funnene står i kontrast med tidligere empiri, bør det forskes videre på risikovillighet som fenomen i Forsvaret. Mye av eksisterende forskning er gjennomført på utvalg bestående av unge mennesker. Ettersom denne undersøkelsen også baserer seg på unge mennesker, er det derfor noe oppsiktsvekkende at funnene divergerer fra tidligere forskning (M. Daly & Wilson, 1983). Det

finnes imidlertid indikasjoner på at forskning gjennomført på skandinavisk ungdom skiller seg fra forskningsresultater i andre land (Hansen & Breivik, 2001). En medvirkende årsak til dette kan være at kjønnsrollemønsteret i Skandinavia er annerledes enn i andre land, som følge av at kvinner og menn i større grad er likestilt.

5.2 Hypotese 2

Unge menn viser større risikovillighet under fysisk nærvær av kvinner

5.2.1 Metode og design

Hypotesen ble testet ved målinger gjennomført med kvantitative data (2 variabler; *grue* og *respons*) og kvalitative data (observasjoner). Mennene var inndelt i fire grupper under målingene (Gruppe 11: kun menn i laget, observert av mann; Gruppe 12: kun menn i laget, observert av kvinne; Gruppe 21: kvinner i laget, observert av mann; Gruppe 22: kvinner i laget, observert av kvinne). En-veis ANOVA ble deretter benyttet for å undersøke i hvilken grad det er forskjeller i menns risikovillighet når det er kvinner tilstede.

Ut i fra de kvantitative dataene (målinger på variabel 1 *grue* og variabel 2 *respons*) ble det ikke avdekket forskjeller i menns risikovillighet når det var kvinner tilstede. Analysen viser at det ikke er signifikante forskjeller mellom gruppene. Flere forhold kan ha bidratt til dette. For det første er skalaen for de to variablene (*grue* og *respons*) konstruert på en måte som muliggjør stor spredning (fra 0 til 100). Dette kan ha bidratt til å påvirke resultatene. For det andre kan det være at variablene rett og slett ikke er gode nok. Med gode i denne sammenheng menes om de teoretisk og empirisk representerer gode mål på risikovillighet.

Ut fra tidligere teori og empiri var det forventet at mennene i gruppe 22 skulle oppnå lavere score på variablene *grue* og *respons* enn de øvrige gruppene. De var med andre ord forventet å oppgi at de ikke gruet seg til å hoppe i vannet, og at de ikke opplevde øvelsen som særlig ubehagelig. Denne gruppen var «dobbeltpopulært» ved at det både var kvinner i laget, og ved at lagene hadde kvinnelig observatør ved øvelse «Gjennomgang råk». Til tross for at forskjellene ikke er signifikante, viser likevel resultatene at snittscore for mennene i gruppe 22 går i retning av det som var forventet, ved at mennene i gruppe 22 scoret lavest på både *grue* og *respons*. Det vil si at disse mennene hadde en lavere tendens til både å rapportere at de gruet seg til å hoppe i vannet, og til å rapportere at de hadde opplevd øvelsen som særlig ubehagelig. Dette kan indikere at mennene i gruppen som var sterkest manipulert gjennom kvinnelig tilstedeværelse, kanskje ville gi uttrykk for at de ikke gruet seg før hoppet, noe som igjen kan indikere at de ønsket å opprettholde et inntrykk av maskulinitet. For øvrig var det høy grad av samsvar mellom snittscore for variablene *grue* og *respons* hos fire av gruppene. Unntaket var gruppe 22, hvor

snittscore for variabelen *respons* var noe lavere enn for variabelen *grue*. Det kan indikere at de etter øvelsen ønsket å fremstå enda litt barskere enn de gjorde i forkant av øvelsen.

Hypotesen om at menn blir mer risikovillige når det er kvinner til stede støttes ikke gjennom resultatene. Det foreligger imidlertid observasjonsdata knyttet til adferd under eksperimentet. Observasjonene står i flere tilfeller i kontrast til det som kandidatene oppgir på variablene *grue* og *respons*. En rekke kandidater viste blant annet «mye» atferd ved å tiltrekke seg oppmerksomhet før, under og etter øvelsen. Andre kandidater viste atferd som stod i motsats til hva de rapporterte på variablene. Dette betyr først og fremst at det kan være uheldig å bedømme risikovillighet ut fra svarene på variablene *grue* og *respons*.

5.2.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri

Funnene fra undersøkelsen var uventet, sammenliknet med teori og empiri fra beslektet forskning. Tidligere undersøkelser har vist at menn ofte rapporteres å bli mer risikovillige når kvinner er i nærheten (Aslaksen et al., 2007; Boutcher, Fleischer-Curtian, & Gines, 1988; M. Daly & Wilson, 1983, 1985; Kruger & Nesse, 2006; Winchester et al., 2012). Som nevnt i teorikapittelet forklares dette fenomenet med at menn mer eller mindre kontinuerlig er i konkurranse med hverandre, samtidig som de konkurrerer om kvinnene. Menn tenderer blant annet til å rapportere mindre smerte når det er kvinner i nærheten (Aslaksen et al., 2007). I denne undersøkelsen viste resultatene at mange menn oppga at de hverken grudde seg til å bade i isvann, eller at de synes opplevelsen var spesielt ubehagelig i etterkant. Det var samtidig en stor del menn som oppga at de grudde seg mye, og at de opplevde det svært ubehagelig å bade i isvann. Ifølge Aslaksen et al (2007) bryter dette med den tradisjonelle og stereotype oppfatningen av kjønnsrollemønsteret, der menn antas å oppgi mindre ubehag til en kvinnelig observatør, versus en mannlig. Under Hypotese 1 diskuteres hvorvidt en svak forskjell i risikovillighet mellom kvinner og menn kan skyldes at Norge er et svært egalitært land, hvor kvinner i større grad enn i andre land er likestilt menn. Dette forholdet kan kanskje kaste lys over manglende signifikans i forskjell på menns risikovillighet når kvinner er tilstede. I dette ligger det kanskje en mulighet for at norske menn ikke føler de må fylle den tradisjonelle, maskuline rollen som «det sterke kjønn». Eventuelt at de opplever å ha flere arenaer å vise seg frem på, for eksempel gjennom sosial status og status knyttet til kunnskapsbaserte arenaer.

Høy score på variabel 1 (*gruing*) og 2 (*respons*) kan kanskje indikere at mennene bruker flere virkemidler for å oppnå oppmerksomhet fra den kvinnelige observatøren; En gruppe oppgir lite ubehag for å fremstå maskuline, mens en annen gruppe kanskje oppgir mye ubehag for å fremstå maskuline ved å signalisere at de overvant ubehaget de oppga å grue seg til. Denne

fremstillingen er det imidlertid vanskelig å finne støtte for i tidligere empiri, der innrømmelse av forventningsangst og ubehag kan tolkes til å gå i motsatt retning av maskulin selvhevdelse. Winchester et al. (2012) fant at menn opplevde fysisk trening (løping) mindre slitsomt dersom det var kvinnelige observatør til stede i en undersøkelse hvor belastningen var 60 % av makspuls. Boutcher et al (1988) gjorde en liknende undersøkelse med lav (60 %), middels (75 %) og høy (85 %) arbeidsbelastning på ergometersykkel. Selv under høy belastning, når svetting og pusting var på det mest intense, rapporterte mennene i undersøkelsen at det var mindre slitsomt å sykle med kvinnelig versus mannlig observatør. Dette er relevant informasjon, ettersom andre undersøkelser indikerer at opplevelsen av kvinnelig tilstedeværelse som en positiv faktor kan forsvinne når arbeidsoppgavene blir mer krevende (Baumeister, 1982). Dette finner vi igjen i forskning på idrettsprestasjoner; effekten av tilskuere blir ofte positiv dersom utøveren føler seg sikker på egen kapasitet og suksess (Wallace, Baumeister, & Vohs, 2005). Dette resulterer i at utøveren kan ta ut det lille ekstra, og prestere bedre enn på trening. Dersom selvtilliten knyttet til arbeidsoppgave og egen kapasitet er lav, blir ofte effekten av tilskuere negativ. Utøveren hemmes da ofte av tilskuere, og presterer dårligere enn på trening (2005) Dette har sammenheng med at evnen og motivasjonen til å justere egen atferd slik at den harmonerer med inntrykket en ønsker å gi, det vil si selvpresentasjon, reduseres når belastningen blir så stor at all tilgjengelig kapasitet må rettes mot å løse en arbeidsoppgave (Baumeister, 1982)

Sannsynligvis kjente de aller fleste kandidatene til casen «Gjennomgang råk» på forhånd. Ved direkte spørsmål til puljeførere og selektører, kunne disse rapportere om en viss forventning fra lagene om at nettopp denne casen skulle gjennomføres. Det kan ha medført at kandidatene på forhånd hadde bestemt seg for hvordan de skulle forholde seg under casen, og hvilken atferd de ønsket å vise fram. Slik kan kandidatenes egen motivasjon for, samt evne til selvpresentasjon, ha bidratt til å påvirke risikovilligheten under øvelsen. Ifølge Baumeister (1982, s. 16) kan situasjoner som oppleves ydmykende medføre et ønske om revansje for å fremstå slik en ønsker og dermed gjenopprette eget selvbilde. I en opptakssituasjon som Fos vinter 2013, var det i løpet av Fase II (feltøvelsen) flere muligheter for å gjenopprette eventuelt tapt ære og selvbilde under «Gjennomgang råk», gjennom andre typer øvelser. Det kan derfor være at kandidatene ikke opplevde det å oppgi høy score på *gruing* og *respons* som utslagsgivende for hvordan de totalt fremstod i den maskuline tradisjonen.

Kvinner er ofte minoriteter i statiske, hierarkiske organisasjoner som Forsvaret, og vil tilpasse seg omgivelsene ved blant annet å nøytralisere sin egen kvinnelighet (Kvande & Rasmussen,

1993). Samtidig er det viktig at de ikke blir for mandige i sin væremåte og lederstil, da det kan oppfattes som om de forsøker å bli «en av gutta». Dilemmaet løses ved at kvinnene forsøker å bli «intetkjønn» for å unngå å vekke oppmerksomhet på grunn av sin kvinnelighet. Nøytralisering av det feminine ved å endre klesdrakt og væremåte er altså eksempler på teknikker kvinner benytter for å passe inn der de er i mindretall (Kvande & Rasmussen, 1993). Ettersom kvinner i Forsvaret benytter samme type uniform som menn, representerer ikke klesdrakt i like stor grad en tilpasningsteknikk kvinnene vil kunne benytte seg av. Imidlertid kan det være slik at uniformen som benyttes i felt, kamuflerer trekk som synliggjør at de er kvinner. Dermed kan en anta at kvinner i uniform går «under radaren», og ikke blir lagt merke til av mennene de omgås. Dette kan ha bidratt til å redusere effekten av manipuleringen under kvasi-eksperimentet.

På den annen side viser forskning at menns evne til å oppfatte kvinnelige trekk er relativt god (D. Symons, 1987; Trivers, 2011). Menn lar seg altså ikke nødvendigvis lure av uformelige klær og manglende feminin påkledning dersom de eneste kvinnene de omgås kler seg slik. Det er likevel grunnlag for å anta at en sivil og feminint antrukket kvinne vil vekke mer oppmerksomhet hos mennene enn en kvinne kledd i feltuniform. Dette illustreres gjennom undersøkelsen Winchester et al (Winchester et al., 2012) gjennomførte med menn som skulle løpe på tredemølle. Forskningslederen var kvinne, og var til stede gjennom hele testen. Det var imidlertid først når det kom en ung, kvinnelig forskningsassistent til, at mennene rapporterte at de opplevde løpeturen lett. Til sammenlikning opplevde mennene løpeturen betydelig mer slitsom når det var mannlig forskningsassistent til stede. Dette kan tyde på at forskningslederen, som ansvarlig for gjennomføringen av testen, ikke ble oppfattet som en kvinne det var ønskelig å imponere gjennom regulering av selvpresentasjon. Dette kan kanskje ha sammenheng med alder og utseende, forstått slik at hun kan ha vært utenfor mennenes målgruppe. Det kan også ha sammenheng med at hun gjennom sin posisjon som forskningsleder fremstod som en autoritet i forhold til testpersonene.

Kvinnene på Fos Vinter 2013 har søkt seg til Forsvaret. Det vil si at de sannsynligvis ikke representerer gjennomsnittet av norske kvinner. De har en annen atferd og signaliserer andre verdier enn gjennomsnittet av kvinner. De to første som gjennomførte isbading under «Gjennomgang råk» var kvinner. De oppga begge lav score på variabel 1 og 2. Begge hadde erfaring som dykkere, og viste ikke tegn til atferd som gikk på tvers av oppgitt score. Begge utførte isbadingen korrekt, raskt og uten bruk av lyd for å uttrykke ubehag. Begge kandidatene antas å være sikre på egen kapasitet og på hvordan de skulle utføre øvelsen. I dette laget var det heller ingen menn som oppga høy score på variablene. Enkelte av mennene viste tegn til atferd

som tilsa at de gruet seg mer enn de oppga. Det kan virke som om mennene i laget riktignok var manipulert av kvinnelige lagsmedlemmer, men med motsatt resultat enn hva tidligere empiri tilsier; de opptrådte merkbart roligere enn menn i andre lag hvor det var kvinner. I dette tilfellet kan det antas at kvinnene gjennom å opptre som autoriteter innen dykking hadde den effekt på mennene at de ble roligere og mindre oppmerksomhetssøkende og risikovillige. Det må dog legges til at det kun ble foretatt målinger under «Gjennomgang råk». Inntrykket som ble gitt under øvelsen gir ikke nødvendigvis et korrekt bilde av situasjonen gjennom hele Fase II.

Med ett unntak var kvinnene som var til stede under Fos Vinter 2013 på Kjevik og på Evjemoen kledd i uniform⁵. Den kvinnelige observatøren under «Gjennomgang råk» var i likhet med øvrig militært personell kledd i feltuniform. Det er derfor rimelig å anta at mennene i undersøkelsen ikke i tilstrekkelig grad oppfattet observatørens feminine trekk. En av grunnene kan være at feltuniformen skjulte hofte/midje ratio (Singh, 1993). Det var imidlertid flere mannlige kandidater som oppfattet observatørens feminine trekk. Liv Lundstein undersøkte i sin mastergradsavhandling hvorvidt det er rom for kvinnelig lederskap i Forsvaret. Hennes funn tyder på at kvinner i Forsvaret i stor grad tilpasser sin væremåte for å passe inn i et overveiende maskulint miljø (Lundstein, 2009). Kvande og Rasmussen (1993) mener at det i statisk hierarkiske organisasjoner, som Forsvaret må sies å være, er spesielt utfordrende for kvinner å få innflytelse og anerkjennelse ettersom slike organisasjoner domineres av væremåter som står langt fra det forskerne fant at kvinner foretrakk (1993). Den kvinnelige observatøren i kvasi-eksperimentet hadde tjenestegjort i Forsvaret i 6-7 måneder. Ettersom hennes personlighet og væremåte ikke var kjent for meg før studien fant sted, kan jeg vanskelig bedømme hvorvidt hun har tilpasset seg tjenesten ved å nøytralisere sin feminine væremåte. Instruksen til observatørene var imidlertid lik, og tilbakemeldinger fra øvrig personell på stedet tyder på at det ikke var forskjell i måten observatørene gjennomførte oppgaven. Lang, lys hestehale og stemmeleie i det feminine spekteret synes likevel å være nok til å påvirke en del av mennene i undersøkelsen.

Observasjonen ga eksempler på atferd som med rimelig sikkerhet må antas å ha vært påvirket av kvinnelig tilstedeværelse. En av kandidatene i gruppe 12 (kun menn i laget, observert av kvinne), sikret seg oppmerksomhet fra alle tilstedeværende ved hjelp av høylytte heiarop før han hoppet i vannet. Kandidaten oppga 1 på både grue og respons. Han ble liggende i vannet i ca 60 sekunder for å resitere høyt og tydelig fra en grunnleggende læresetning fra bransjen og skolen han søkte seg til. Etter å ha skiftet til tørt tøy oppsøkte han den kvinnelige observatøren for å forsikre seg

---

⁵ Med unntak av en sivilt tilsatt kvinnelig psykolog til støtte for evaluatorene, var kvinnene enten kandidater under optak eller befal/offiserer i Forsvaret.

om at hun hadde fått med seg hele reglen. Kandidaten lot med andre ord eget behov for oppmerksomhet og bekreftelse fra det annet kjønn gå foran instruksjonen for å løse oppdraget. Ved å gjøre dette utsatte han seg selv for overdreven risiko. I en skarp situasjon ville også resten av laget/enhetens kapasitet og sikkerhet bli satt i fare. Selv få slike tilfeller, om enn bare ett eneste, kan få stor betydning for lagets/enhetens evne til å løse et oppdrag. En kollega fra samme bransje fulgte på med tilsvarende heiarop og resitering. Dette kan indikere at han responderte på både den intra-seksuelle og den inter-seksuelle konkurransen, og ønsket å fremstå like «tøff» som kameraten.

5.2.3 Praktisk relevans for Forsvaret

Forsvaret rekrutterer og selekterer fremtidige ledere som også skal kunne fremstå som rollemodeller og kulturbærere i ansvarlige posisjoner. Da er det vesentlig å velge ut personell som også fyller rollen under stress, og i ulike situasjoner. Også når det er personer av det annet kjønn til stede.

Grenaderer i TMBN skal fylle posisjoner og gjøre tjeneste i små enheter som er spesielt knyttet til et maskulint ideal. I tillegg er det svært tette bånd mellom grenaderene som tjenestegjør i avdelingen. En undersøkelse fra miljøet i TMBN (Totland, 2012) tyder på at det ikke er rom for atferd som avviker fra det maskuline idealet i enheten. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom ekstremt lav kvinneandel. Kvinner avstår fra å søke, fyller ikke kravene, eller finner seg ikke til rette i TMBN (2012).

Gitt at min undersøkelse indikerer et tidsriktig bilde må dette betraktes som gunstig for Forsvaret. Argumenter om at kvinner ikke kan tjenestegjøre i samme enhet/avdeling som menn fordi mennene som regel vil ta unødvendig høy risiko for å konkurrere med hverandre om kvinnene, mister herved sin kraft.

Et forhold som imidlertid ikke kan elimineres, er det faktum at enkelte menn i eksperimentet synes å bli veldig opptatt av kvinners tilstedeværelse. Dette kan arte seg på flere måter. Det mest uskyldige er at kvinnene blir gjenstand for mye oppmerksomhet. Noe som i seg selv hverken er straffbart eller farlig, men som kan være belastende for kvinnene det gjelder. Undersøkelsen viser at en stor andel av mennene ga den kvinnelige observatøren ekstra oppmerksomhet ved roping, øyekontakt, «posering», litt ekstra show, samt direkte henvendelser til henne før og etter isbadingen. I tillegg finner vi de mennene som blir mer risikovillige i kvinners nærvær. Undersøkelsen viser at dette ser ut til å stemme i noen tilfeller; nemlig for de som oppga at de ikke gruer seg eller synes det var spesielt ille å hoppe i vann som holder 3-4 grader når det er mellom 10 og 20 kuldegrader ute. Dette er kanskje ikke alarmerende i seg selv, men i en militær

enhet kan ett tilfelle av slik risikovillighet være en potensiell fare dersom vedkommende ikke kjenner egne grenser, eller ikke evner å ta vare på seg selv i etterkant.

Norge har siden første verdenskrig hatt varierende praksis med kvinner i Forsvaret. Siden 1977 har befalsskolene vært åpne for kvinnelige søkere (Steder, Stornæs, & Stubberud, 2013). Skal en dømme etter den stabile prosentandelen på 8-9 prosent (2013, s. 16) av kvinner i Forsvaret i dag, er det lite som tyder på at kvinner er en «naturlig del» av Forsvaret. Dersom kvinner i Forsvaret både opplever at de må tilpasse seg den statiske, hierarkiske organisasjonens standarder ved å nøytralisere sin feminitet og bli «intetkjønn» (Kvande & Rasmussen, 1993; Lundstein, 2009) og i tillegg opplever overdrevent mye oppmerksomhet fra mannlige kollegaer, kan dette i sum bidra til å forklare noe av forholdene rundt lav kvinneandel.

Dette betyr at Forsvaret bør ha kjennskap til hvordan forskjellige typer menn virker på kvinnene de forsøker å rekruttere. Ved å rekruttere mange menn av typen Kvande & Rasmussen (1993) kaller «kavalerer» og «konkurrenter», vil sannsynligvis kvinneandelen fortsette å synke fordi kvinnene må tilpasse seg for mye til at de kan trives over tid. Dette krever at Forsvaret er bevisst på hvilke mekanismer som virker mellom «kavalere», «konkurrentene» og kvinnene. Forsvaret trenger i stedet å rekruttere flere «kometer» og «kamerater» av begge kjønn. Så langt er det mye som tyder på at «add women and stir»- metoden ikke er tilstrekkelig for å øke kvinneandelen i Forsvaret. Det kan være grunn til å se nærmere på hvordan både eksisterende og fremtidige kvinnelige soldater og offiserer kan tilføre Forsvaret det som politikerne har bestemt at Forsvaret trenger: mer kvinnelig kompetanse og større grad av kvinnelig lederskap.

5.2.4 Oppsummering

Resultatene gir ingen støtte for Hypotese 2. Til tross for at tidligere undersøkelser viser at menn blir mer risikovillige i nærvær av kvinner, er det ikke dermed sagt at dette skjer i enhver situasjon og under alle forhold. Resultatene fra denne undersøkelsen indikerer at menn ikke blir særlig mer risikovillige når kvinner er i nærheten. Undersøkelsen kan derfor bidra til at myten om at menn tar høyere risiko for å imponere tilstedeværende kvinner vil kunne svekkes. Dette må anses å være heldig i en militær kontekst, ettersom det ellers kunne oppleves som en kalkulert risiko å inkludere kvinner og menn i samme lag eller enhet for å løse et militært oppdrag.

Dersom menns risikovillighet påvirkes av kvinnelig tilstedeværelse kan det i en større sammenheng være relevant å se nærmere på hvilke konsekvenser slik atferd kan få. For eksempel kan en eventuell sammenheng mellom mannlige kollegaers atferd og Forsvarets kvinneandel undersøkes. En antagelse er at mannlige soldaters og offiserers risikovillighet kan

føre til at kvinnene føler seg ubekvem med oppmerksomheten, og etter hvert forlater Forsvaret. Dersom atferden hos Forsvarets menn påvirker hvorvidt kvinnene ønsker å bli i Forsvaret, er både kunnskap om risikovillighet samt hvilke typer menn og kvinner som selekteres inn, relevant for videre forskning på temaet. Dette er imidlertid problemområder som tross relevans ligger utenfor denne oppgavens direkte problemstilling. De adresseres likevel med tanke på videre forskning.

5.3 Er det forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet?

5.3.1 Metode og design

Forskningsspørsmålet ble testet ved å gjennomføre en en-veis ANOVA med de tre variablene *Risiko*, *Image* og *SOI-R* for å sammenlikne gjennomsnittsscore mellom forsvarsgrenene. Totalt fem grupper ble testet (Gruppe 1 = Hæren, Gruppe 2 = Forsvarets tekniske befalsskole (FTBS), Gruppe 3 = Sjøforsvaret, Gruppe 4 = Heimevernet (HV) og Gruppe 5 = Luftforsvaret).

HV er formelt sett en styrkeprodusent i Forsvaret, men ingen selvstendig forsvarsgren. Videre er FTBS underlagt Hæren, men utdanner personell til tjeneste i alle forsvarsgrener. Av praktiske årsaker benyttes derfor betegnelsen forsvarsgrener om alle gruppene, selv om dette formelt sett ikke er korrekt betegnelse.

Analysene viste at det ikke var signifikant forskjell mellom gruppene for variablene *Risiko* og *Image*. For *SOI-R* var det signifikant forskjell mellom kandidatene fra Hæren, FTBS og Sjøforsvaret sammenliknet med kandidatene fra Luftforsvaret.

Til tross for at jeg antyder retning i forskningsspørsmålet og forventer at analysene viser høyere snittscore for Hæren, er dette en forventning med noe mangelfull støtte, både teoretisk og empirisk. Ved å legge til rette for muligheten som ligger i en eksplorativ tilnærming til spørsmålet, åpnes muligheten til å kartlegge andre potensielle forskjeller.

Til tross for manglende signifikans viste analysen for sub-skalaen *Risiko* at Hæren scoret høyest mens FTBS hadde lavest score. Videre viste analysen for sub-skalaen *SOI-R* at FTBS scoret høyest og Luftforsvaret lavest. Funnet er noe overraskende sett i lys at *SOI-R* var antatt å kunne være et alternativt mål for risikovillighet. Dette kan være en indikasjon på at sub-skalaen *Risiko* måler en annen type risikovillighet enn det *SOI-R* gjør. Bivariat korrelasjonsanalyse viste at sammenhengen mellom *Risiko* og *SOI-R* var $r = .34$. Dette antyder at de som fremstår risikovillig også tenderer til å være mer interessert i korte forhold, og at de derfor tenderer mot å betrakte tilfeldige bekjentskaper som mulige partnere. For sub-skalaen *Image* scoret Luftforsvaret høyest, mens Hæren hadde lavest score. Sammenhengen mellom *Image* og *Risiko* var $r = -.43$. Dette kan

indikere at de som presumptivt fremstår risikovillig samtidig bryr seg minst om hvordan de fremstår for andre. Bivariat korrelasjonsanalyse viste at sammenhengen mellom *Image* og *SOI-R* var $r = -.43$. Dette indikerer at de som bryr seg mest om hvordan de fremstår for andre, også fremstår sosio-seksuelt begrenset. Videre at de som ikke bryr seg så mye om å justere selv-presentasjonen tidlig tenderer til å fremstå sosio-seksuelt ubegrenset. I denne sammenhengen indikerer analysen at kandidater til Luftforsvaret har større tendens til justering av selv-presentasjon. Videre at det er lavere tendens til å se ethvert nytt bekjentskap som en mulig partner, og høyere tendens til å ønske langvarige forbindelser.

Som nevnt scoret kandidatene til FTBS lavest på sub-skalaen *Risiko*. Dette er en skole underlagt Hærens organisasjon. Resultatene fra undersøkelsen indikerer at denne gruppen kanskje kan være påvirket av en annen kultur enn øvrige kandidater fra Hæren. Kandidatene fra FTBS var noe eldre enn de øvrige kandidatene, med gjennomsnittsalder på 26,4 år. Ettersom de var søkere til skoleplasser innen teknikk og mekanikk kan det være at de ikke først og fremst oppfattet seg selv som krigere. Dersom de ikke oppfattet seg som krigere var de sannsynligvis i mindre grad drevet av det maskuline selvhverdelsesbehovet som kan komme til uttrykk gjennom risikoatferd. Disse kandidatene uttrykker kanskje sin maskulinitet gjennom å hevde konkurransefortrinn på andre arenaer. FTBS var den minste gruppen, og bestod av kun 26 kandidater. Gruppens lave antall vil medføre at enkeltpersoners avvik fra snittscore gjør større utslag i gruppens snittscore. I tillegg hadde FTBS som eneste avdeling ingen kvinnelige kandidater i gruppen.

Kvinner er underrepresentert i Forsvaret, og kvinneandelen under Fase II i opptaket var på 12 %. Det at kvinner er underrepresentert i utvalget kan ha innvirkninger på resultatene, noe som gjør at funnene må tolkes med forsiktighet. Analysen viser at kvinnene scorer noe lavere enn mennene på både *Risiko*, *Image* og *SOI-R*. Analysen viser at kvinnene og mennene i Hæren, Luftforsvaret og Sjøforsvaret har relativt sammenfallende score for de tre skalaene. For Heimevernet scorer kvinnene noe høyere enn mennene på *Risiko* og på *Image*. De kvinnelige kandidatene til Sjøforsvaret scoret høyest på *SOI-R*, omtrent på samme nivå som de mannlige kandidatene i Luftforsvaret og Heimevernet (som hadde lavest score blant mennene). De kvinnelige kandidatene bidrar i stor grad til å forsterke tendensene for respektive forsvarsgreners score.

Analysen viser at det er signifikante forskjeller mellom gruppene på kun en av sub-skalaene; *SOI-R*. Flere menn gir mer maskulint resultat på den variabelen som i størst grad skiller kjønnene. Forskningsspørsmålet støttes derfor kun delvis gjennom resultatene.

5.3.2 Funn sett opp mot tidligere teori og empiri

Høy score på skalaen *SOI-R* kan indikere at respondenten anser tilfeldige bekjentskaper som mulige partnere. I tillegg kan det indikere at respondenten tenderer til stadig å være på utkikk etter korttidsseksuelle relasjoner, fremfor varige og forpliktende forhold (Kennair & Bendixen, 2012). Analysen viser at gjennomsnittlig score for mennene var noe høyere sammenliknet med gjennomsnittscore for tyske menn i aldersgruppene 18-20 år og 21-25 år (Penke, 2013b). I undersøkelsen fremkom også enkelte høye score på *SOI-R*, noe som indikerer at personene tenderer mot ubegrenset sosio-seksualitet. Personer som scorer høyt på *SOI-R* tenderer gjerne til å være ekstroverte personer. Ikke fullt så heldig er det at høy *SOI-R* score videre indikerer en tendens til å trakassere og selv bli trakassert (Kennair & Bendixen, 2012; Penke & Asendorpf, 2008). I denne sammenhengen er trakassering ikke begrenset til trakassering mellom kjønnene (inter-seksuelt), men også mellom menn og/eller mellom kvinner (intra-seksuelt). Trakassering mellom menn kan arte seg som et forsøk på å fremstille en motstander, venn eller kollega i et lite fordelaktig lys innen maskuline verdier. Dersom ens personlighet og egenskaper avviker fra det som regnes som avdelingen eller enhetens standard, kan et slikt miljø oppleves utfordrende å forholde seg til uansett kjønn.

Søkerne til grenaderplassene i Hæren under Fos Vinter 2013 hadde allerede tjenestegjort opptil seks måneder i henholdsvis Brig N og TMBN. Dette var også tilfelle for enkelte av søkerne til Sjøforsvarets skoler. Søkerne til FTBS hadde også tjenestegjort i forskjellige avdelinger i Forsvaret, enkelte over flere år. Det er derfor sannsynlig å anta at kandidatene i gruppene 1 og 2, og til dels i gruppe 3 allerede var preget av kulturen i avdelingene de kom fra.

Resultatene av analysen kan bidra til å forsterke teorien om at Hæren har en mer utpreget krigerkultur enn de andre forsvarsgrenene. Dette argumentet forsterkes av tidligere undersøkelser (Johansen et al., 2013). På bakgrunn av slik kunnskap kan en stille spørsmål ved om risikovillige ungdom i sterkere grad identifiserer seg med Hæren. Kan det for eksempel være slik at Hæren som de siste 10 år har vært innrettet mot kampoppdrag tiltrekker seg mer risikovillig personell? Dette kan for eksempel speiles i at antall søknader til TMBN øker ved hendelser i Afghanistan. Det kan være naturlig å anta at søknaden til utenlandstjeneste vil gå ned hver gang en selvmordsbomber forårsaker død og lemlestelser, men det motsatte kan se ut til å være tilfelle. Dersom det er slik at Hæren tiltrekker mer risikovillige kvinner og menn fordi forsvarsgrenen oppfattes å ha en mer utpreget krigerkultur, kan det tyde på at Hæren uttrykker et mer maskulint ideal hvor det er større rom for maskulin selvhevdelse.

Videre kan dette være et naturlig utviklingstrekk knyttet til det postmoderne samfunn. Sandseter & Kennair (2011) forklarer barns risikofylte lek ut fra et evolusjonspsykologisk perspektiv; det å mestre farlige situasjoner var tidligere nødvendig for å overleve. I dag er det få situasjoner som minner om fortidens farer. Like fullt eksisterer det fremdeles et genetisk behov for å mestre og å overkomme frykt. I følge Sandseter & Kennair (2011) er det dette barn gjør når de blant annet klatrer i trær og lekestativer. Å hindre barn i å utfordre sin egen frykt gjennom lek, er ifølge dem å hindre barna i å lære å mestre små og store utfordringer de vil møte i løpet av livet. Når lekeapparatene gjøres tryggere for å hindre skader på barna, responderer barna med å bruke lekeapparatene på en farligere måte (2011, s. 259). Kandidatene fra Fos Vinter 2013 har vokst opp i et samfunn med et stadig større fokus på trygghet og sikkerhet. Dette kan være et av forholdene som kanskje kan bidra til å forklare funnene i undersøkelsen. Dette perspektivet er sammenfallende med Gunnar Breiviks i et essay som tar for seg trender innen *adventure sport* i et postmoderne samfunn (Breivik, 2010) ⁶. Breivik kommenterer det påfallende i at den moderne, vestlige verden er blitt et samfunn besatt av tanken på sikkerhet samtidig som vi blir stadig mer risikovillige på fritiden, blant annet gjennom forskjellige typer *adventure sports*. Risikovillighet blir ifølge Breivik derfor irrasjonelt. Vi er blitt et samfunn som har mulighet til å beskytte oss gjennom en mengde sikkerhetstiltak i et stort spekter, som for eksempel hjelm, sikkerhetsbelter, forsikringer og innbruddsalarm. Samtidig aksepteres ikke dumdrighet, overdreven risikovillighet og manglende evne til å regulere en selv (2010, s. 262). Det er lett å finne paralleller til dette i Forsvaret: pansrede kjøretøy betyr muligheter for å operere i områder vi ellers ikke kan operere i. Bedre radar og sonar i fartøyene på sjøen har tilsvarende effekt for Sjøforsvaret. Bedre manøvrerbarhet, stealth-teknologi og presise våpen gjør Luftforsvarets kampfly i stand til å operere under andre forhold enn tidligere.

5.3.3 Praktisk relevans for Forsvaret

Forsvarssjefens grunnsyn og Forsvarets kjerneverdier gjenspeiler et krav om rasjonalitet og gode avgjørelser tuftet på gode verdier. På det individuelle planet peker Breivik (2010, s. 264) på at fremveksten og utviklingen av *adventure sport* blant annet handler om den enkeltes behov for selvrealisering, et ønske om å uttrykke verdier og status, samt et ønske om å være del av noe større enn en selv. Dette er forhold som også kan gjenfinnes i Forsvaret: Mulighet for utdanning, ledererfaring og personlig utvikling i en organisasjon som har som mål å bidra til trygghet både i og utenfor landets grenser kan appellere til ungdom på søken etter de samme verdiene som

---

⁶ Breivik beskriver *adventure sport* som et samlebegrep for all sport som faller under merkelappene «alternativ, ekstrem, X, tyngdekraft, livsstil og action» (2010, s. 260).

utøverne av adventure sport. Økt søknad til internasjonale operasjoner etter at Norge har opplevd falne eller skadde i Afghanistan kan kanskje relateres til det Breivik beskriver som et ønske om å oppleve noe dypere og større enn en selv i «den virkelige verden» (Breivik, 2010).

Stadig større grad av spesialisering, teknologisk utvikling og store muligheter for å tjenestegjøre utenlands i internasjonale operasjoner bidrar kanskje til at Forsvaret rekrutterer en annen type soldater og offiserer til Hæren enn til de andre forsvarsgrenene. Selv om personell fra både Luftforsvaret og Sjøforsvaret har tjenestegjort i utlandet, er det først og fremst Hæren som har avgitt personell til slik tjeneste. Internasjonale operasjoner kan dermed kanskje beskrives som Forsvarets adventure sport. Breivik peker på at vi i Vesten stadig gjør mer risikofylte ting, men med stadig høyere fokus på sikkerhet (2010, s. 262). Det er grunn til å stille spørsmål ved hva dette gjør med den generelle risikovilligheten i samfunnet. For Forsvaret er dette relevante spørsmål så lenge unge kvinner og menn rekrutteres til førstegangstjeneste gjennom verneplikt. Ikke minst er det relevant dersom det er slik at soldater i Forsvaret representerer et tverrsnitt av befolkningen⁷. På den annen side retter Breivik også oppmerksomheten mot det forhold at et samfunn, for å overleve, både må ha mennesker som søker, og mennesker som unngår risiko. Like viktig er det at de fleste er et sted midt i mellom (2010, s. 265). Overført til Forsvarssammenheng betyr det at Forsvaret trenger mangfold også i grad av risikovillighet blant soldater og offiserer. I en slik kontekst betyr det at funnene gjenspeiler en normal-tendens.

En studie foretatt av Hansen & Breivik (2001) på ungdom i alderen 12-16 år fra en stor skole i Trondheim for å undersøke sammenhengen mellom *sensation seeking* og deltakelse i risikobaserte aktiviteter, viste at sosial bakgrunn påvirket i hvor stor grad ungdommene tenderte mot kriminalitet, stoffmisbruk og sosialt uakseptabel oppførsel. De fant bakgrunn for at dårlig oppfølging og få utfordringer hjemmefra og fra skolen var uheldig med tanke på å utnytte ungdommens ressurser og ønsker om spenning til noe positivt. Hansen & Breivik refererer til Zuckerman, som beskriver hvordan utøvere av høyrisikosport eller i høyrisikoyrker som for eksempel brannmenn, politi og livreddere scorer omtrent like høyt som kriminelle på «Sensation Seeking Scale» (2001, s. 629). På bakgrunn av innsats i internasjonale operasjoner kan det være grunnlag for tolke offisers-yrket inn i gruppen av høyrisikoyrker. Det er derfor grunn til å anta at *sensation seekers* og risikovillige personer som velger høyrisikoyrker, i større grad har hatt positive ressurser i hjem og skole og blant venner, og at dette har påvirket karrierevalget. På

---

⁷ Se Breivik 1996 og 2004 hvor rekrutter i førstegangstjeneste benyttes som kontrollgruppe for studier på *sensation seeking*.

denne måten kan Forsvaret antas å være et yrkesvalg for mennesker som søker risiko innen trygge rammer.

Ifølge Kennair & Bendixen presenterer evolusjonspsykologi en forklaring på seksuell trakassering som et ønske om sex – ikke som et mannlig uttrykk for å demonstrere makt over kvinner (Kennair & Bendixen, 2012, s. 479). Seksuell trakassering bryter med Forsvarets kjerneverdier respekt, ansvar og mot (RAM), og er derfor et tema det har vært fokus på gjennom kunnskap- og holdningsarbeid blant både soldater og offiserer. I dokumentet «Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse i Forsvaret» fremheves viktigheten av at lederen fremstår som rollemodell som en av de individuelle forutsetningene for Oppdragsbasert ledelse (Forsvaret, 2012). Begrepet rollemodell defineres i dokumentet til å være en person som er et godt forbilde og som har et solid verdigrunnlag (2012, s. 11).

En estisk doktorgradsavhandling som omhandler krigerkultur og risikovillighet stiller spørsmål ved hvorvidt alle soldater bør være *sensation seekers* (Parmak, 2011). Gjennom studier av estiske soldater og offiserer på oppdrag i Afghanistan konkluderer Parmak med at forståelsen av menneskelige handlinger ikke bare må tolkes ut fra hvordan vi trener og tillært tankegods. Det må også tas høyde for interaksjonen mellom individet og miljøet vedkommende handler i (Parmak, 2011).

5.3.4 Oppsummering

Hæren scorer høyest på *Risiko*, Luftforsvaret scorer høyest på *Image*, og FTBS scorer høyest på *SOI-R*. Det var imidlertid kun variabelen *SOI-R* som avdekket signifikante forskjeller. De tre skalaene ble valgt fordi de var antatt å kunne komplettere hverandre i måling av *Risikovillighet*. Resultatet av undersøkelsen bidrar til å fastslå kompleksiteten i hvorvidt det eksisterer reelle forskjeller mellom forsvarsgrenene hva gjelder risikovillighet, og hvordan dette skal kunne måles. Det er ikke funnet holdepunkter for å fastholde at Hærens kandidater er mer risikovillige enn kandidater fra de andre forsvarsgrenene.

5.4 Studiens styrker og svakheter

En av studiens styrker er at den tar for seg et tema det ikke er forsket mye på i en Forsvarskontekst. Det er relevant å innhente kunnskap om hvorvidt menn i Forsvaret blir mer risikovillige i nærvær av kvinner. Dersom dette skjer er det vesentlig å ha kjennskap til fenomenet for å gjenkjenne situasjoner når de oppstår og dermed kunne begrense effekten. Dette er spesielt relevant ettersom en økning av kvinneandelen har vært på agendaen siden 1984 (Steder et al., 2013, s. 23). På den annen side har forskning på «nytt» tema i dette tilfellet medført utfordringer i å finne fram til sammenliknbare studier.

En annen av studiens styrker er min egen erfaring og kunnskap om Forsvarets organisasjon gjennom utdanningsløp og yrkesvalg. Jeg har i forskjellige sammenhenger observert tilfeller hvor kollegaer har endret atferd i nærvær av kvinner. Feltmessig og operativ tjeneste kan kanskje ha en eskalerende effekt på endring av atferd. Dette kan oppleves som økt risikovillighet, noe som videre kan føre til tillitsbrudd samt så tvil om rollemodeller. På den annen side ligger det en utfordring i å balansere egne subjektive holdninger mot forskerens objektive tilnærming.

En annen styrke ved studien er at jeg har benyttet veiledere på tvers av tradisjonelle fagfelt og institusjoner. Dette har medført at jeg både har kunnet benytte veileder som selv er offiser og som kjenner Forsvaret godt gjennom variert tjenesteerfaring og utdanning, samt en veileder utenfor Forsvaret. Sivil veileder har bakgrunn fra psykologisk institutt på sivil universitet. Ved at han ikke har erfaring fra Forsvaret har jeg blitt utfordret til å se organisasjonen med andre øyne, og se atferd og risikovillighet i andre og flere sammenhenger.

For det tredje har oppgaven en bred metodisk tilnærming. I datainnsamlingen støtter jeg meg på metodiske tilnærminger som baserer seg på både kvantitative og kvalitative data. Gjennom datainnsamling under Fos Vinter 2013 ble det sikret et relevant og solid datagrunnlag

En av svakhetene ved studien kan være at deltakerne i studien opplevde å være i en konkurransesituasjon, ettersom samtlige søkte om skoleplass i en av forsvarsgrenene eller HV, eller stilling som grenader i TMBN. Dette kan ha ført til at kandidatene ønsket å fremstille seg selv på en positiv måte ved å besvare spørreskjemaene på en sosialt ønskelig måte. I kvasi-eksperimentet kan det være at ønsket om å gjøre det som kandidatene antok er forventet av en offiser/grenader spilte inn og påvirket deres atferd. Samordning av utdanning for bedre utnyttelse av Forsvarets ressurser gjennom FTBS, samt at kandidatene til grenaderstillinger i Hæren allerede hadde fartstid som soldater i Brig N og TMBN bidro til at forskjeller mellom forsvarsgrenene ikke kunne belyses uten forbehold.

Det ble ikke gjennomført pilottester på hverken spørreskjema eller observasjonsskjema. Ettersom skalaene i spørreskjemaet var reliable og godt etablerte, ble dette vurdert til ikke å være nødvendig. I tillegg kan det virke som om spesielt spørsmålene fra SOI-R opplevdes som spesielt følsomme å besvare, og flere oppga denne skalaen som grunn for ikke å besvare spørreskjemaet. I tillegg kom det frem at flere unnlot å svare på spørreskjemaet fordi de ikke følte seg trygge på anonymitetsprinsippet. Dette gjaldt spesielt søkere til Marinejegerkommandoen (MJK) og TMBN. Kandidatene var allerede delt inn i puljer etter hvilken skole/avdeling de hadde søkt seg til. Dette kan indikere at en slik beslutning om å avstå fra å besvare spørreskjemaet kan ha hatt en smitteeffekt på flere i den samme puljen.

Lav kvinneandel (12 %) medførte indirekte noe underrepresentasjon av kvinner i enkelte gruppefordelinger, noe som kan ha hatt innvirkning på resultatene, særlig hva angår Hypotese 2.

Spørreskjemaet bestod av tre skalaer, med 10 spørsmål knyttet til fenomenet risikovillighet. Spørsmålene var hovedsakelig rettet mot negativ risiko, som for eksempel nasking og det å kjøre for fort. En større skala, som i større grad inkluderte spørsmål rettet mot positiv risiko, ville kunne gitt et annet resultat.

Ettersom «Gjennomgang råk» av naturlige årsaker ble gjennomført utendørs var det umulig å sikre like forhold for alle under gjennomføringen. Øvelsen ble gjennomført over tre dager. Tidligste tidspunkt for gjennomføring var kl 0900, seneste tidspunkt for gjennomføring var kl 1815. Temperaturen varierte fra -8 til -22. Sammen med varierende vind og lysforhold umuliggjorde dette like forhold for alle kandidatene. I tillegg var det som nevnt tidvis journalist, fotograf, sjefer fra de forskjellige befalsskolene samt andre representanter fra arrangøren Fos Vinter 2013 til stede under «Gjennomgang råk». Tilstedeværelse av sjefer og medlemmer av arrangørstaben er fra Fos Vinter 2013s side ønskelig for å sikre kontinuitet og ønsket nivå på gjennomføringen av Fase II og seleksjon til skolene. I tillegg er det tidvis, og i tilfeller hvor det er tvil om personlig egnethet, ønskelig at flere selektører observerer kandidatene ved en bestemt aktivitet eller over et lengre tidsrom. Slik tilstedeværelse er gjerne uheldig for denne typen datainnsamling, ettersom det vil skape usikkerhet vedrørende hvem som påvirker kandidatens atferd.

Som tidligere nevnt, er det sannsynlig at de fleste kandidatene kjente til momentet «Gjennomgang råk» som del av Fase II, selv om de ikke ble informert om programmet for feltdelen. Ved direkte spørsmål til puljeførere og selektører, kunne disse rapportere om en viss forventning fra lagene om at nettopp dette momentet skulle gjennomføres. Det kan ha medført at kandidatene på forhånd hadde gjort seg opp en mening om hvordan de ønsket å fremstå under gjennomføringen, og hvilken atferd de ønsket å vise selektøren og eventuelle tilskuere. Slik kan motivasjon for selvpresentasjon ha bidratt til å påvirke kandidatens risikovillighet under momentet.

Kandidatene som søkte opptak til grenaderstillinger skilte seg fra de andre kandidatene ved at de alle var soldater med ca seks måneders tjeneste bak seg. De fleste hadde gjennomført isbading ved tidligere øvelser, enkelte sågar flere ganger. For disse kandidatene vil tidligere erfaringer med isbading og opplevelse av mestring kunne medføre at de på forhånd hadde bestemt seg for hvordan de ville gjennomføre momentet denne gangen. I tillegg hadde disse kandidatene både veiledere og puljeførere de kjente fra tjenesten som soldat.

Det er i oppgaven tolket resultater som ikke er signifikante. Ettersom signifikans er et uttrykk for at funnene ikke er tilfeldige, er det med andre ord ført diskusjoner rundt tilfeldige funn.

6 Avslutning

Overskriften for oppgaven er «Tøffer menn seg for kvinner? Sannhet eller myte». Hensikten med oppgaven var å undersøke i hvilken grad unge menn i Forsvaret blir mer risikovillige når det er kvinner tilstede.

Problemstillingen for oppgaven lyder: *”I hvilken grad er menn i Forsvaret mer risikovillige under fysisk nærvær av kvinner?”*

Følgende hypoteser ble testet ut med utgangspunkt i problemstillingen:

1. Unge menn viser i utgangspunktet større risikovillighet enn kvinner
2. Unge menn viser større risikovillighet når det er kvinner til stede

I tillegg ble følgende forskningsspørsmål belyst: *Er det forskjell mellom forsvarsgrenene når det gjelder risikovillighet?*

6.1 Oppsummering

Analysene viste at det ikke var signifikante forskjeller mellom kvinner og menn hva gjelder risikovillighet for to av variablene (*Risiko* og *Image*). For *SOI-R* ble det funnet signifikant forskjell mellom kvinner og menn. Funnene fra undersøkelsen viser dermed kun en svak støtte for Hypotese 1.

Når det gjelder Hypotese 2 ble det ikke gjort signifikante funn som kunne antyde at risikovilligheten blant menn økte når det var kvinner fysisk tilstede for variablene *grue* og *respons*. Dette kan skyldes at mesteparten av energien og oppmerksomheten ble rettet mot å løse den konkrete oppgaven de fikk under øvelse «Gjennomgang råk». Det kan også skyldes en velutviklet evne til regulering av egen atferd og et ønske om å presentere seg selv på en fordelaktig måte i opptakssituasjonen. Det er imidlertid ikke dermed sagt at myten om at menn tøffer seg for kvinner lar seg avkrefte. Enkelte menn i undersøkelsen viste større risikovillighet ved kvinnelig tilstedeværelse, basert på observasjonsdata.

Analysene viste også at Hæren scoret høyest på *Risikovillighet*, Luftforsvaret scoret høyest på *Image*, og FTBS scorer høyest på *SOI-R*. Det er vanskelig å gi et entydig svar på forskningsspørsmålet, ettersom de tre skalaene ble valgt med tanke på å skulle overlape hverandre i måling av risikovillighet. Resultatet bidrar imidlertid til å synliggjøre mangfoldet og kompleksiteten knyttet til både konseptualisering, definering så vel som måleutfordringer av risikovillighet som fenomen.

6.2 Konklusjon

Til tross for at målingene ikke avdekket signifikante forskjeller, viste resultatene at mennene rapporterte noe høyere grad av risikovillighet enn kvinnene i undersøkelsen. Videre viste

undersøkelsen at menn generelt ikke ble mer risikovillige når det er kvinner i nærheten. Menn i eksperimentgruppene, det vil si i gruppene hvor det var kvinner i laget eller det var kvinnelig observatør ved «Gjennomgang råk» (Gruppene 12, 21 og 22) viste noe mer risikovillighet enn mennene i kontrollgruppen, det vil si i gruppen hvor det kun var menn i lagene og som ble observert av mannlig observatør ved «Gjennomgang råk» (Gruppe 11). Det ble imidlertid ikke funnet signifikante forskjeller. Studien viser på dette grunnlaget kun svak støtte til myten om menns risikovillighet ved kvinnelig tilstedeværelse. Enkelte menn i undersøkelsen viste imidlertid stor økning i risikovillighet og markant justering av atferd ved kvinnelig tilstedeværelse. Disse sporadiske tilfellene kan imidlertid ikke tas til inntekt for å generalisere over alle mennene som deltok i kvasi-eksperimentet. Det ble heller ikke funnet grunnlag for å anta at kandidatene fra Hæren er mer risikovillige enn kandidatene fra de andre forsvarsgrenene.

Undersøkelser fra andre land er ikke nødvendigvis overførbare til norske forhold. Det eksisterer en annen kultur knyttet til kjønnsroller, likestilling og likeverd enn det vi har i Norge. Dette kan gi seg utslag både i konkurranse mellom menn og konkurranse om kvinnene. Det betyr ikke at slik konkurranse ikke forekommer i Norge, men at det kan ha et annet uttrykk og dermed kanskje ikke komme like tydelig frem gjennom målinger.

6.3 Videre forskning

I tillegg til videre forskning på menns risikovillighet, anbefales forskning på kvinners risikovillighet. Forskning som tar for seg kvinners atferd og risikovillighet, og hvorvidt den påvirkes av å være i et mannsdominert og statisk hierarki som Forsvaret vil derfor kunne bidra til en bredere forståelse av fenomenet. Strengt tatt skal det kun en eneste risikovillig mann eller kvinne til for å gjøre skade. I beste fall koster det kun litt penger og såret stolthet å reparere skaden. I verste fall kan det få alvorlige konsekvenser for liv og helse.

Videre forskning på menns risikovillighet bør knyttes til problematikk rundt Forsvarets stadig lave kvinneandel. Forsvaret arbeider for å rekruttere, utdanne og beholde de beste offiserene. Det er en politisk målsetning at det er 20 % kvinner blant disse. Det fordrer kunnskap om hvilke typer kvinner og menn som selekteres og utdannes. Det fordrer også kunnskap om hvilke typer kvinner og menn som velger å avslutte sin karriere i Forsvaret. Det krever også kunnskap om hvilke faktorer som bidrar til at de henholdsvis blir og slutter. Gjennom en tilegning av kunnskap om hvorfor kvinner slutter, vil Forsvaret sannsynligvis kunne forstå hva som skal til for å unngå det.

Det vil også kunne være interessant å gjøre undersøkelser med utgangspunkt i offiserer på forskjellige nivåer i Forsvaret. Myten om menns tendens til å ta høyere risiko kan både knyttes til konkurranse med andre menn og til konkurransen om kvinnene. Det kunne derfor vært interessant å gjennomføre tidsseriestudier på flere nivåer i Forsvaret for å kartlegge potensielle trender og utviklingstrekk.

7 Litteraturliste

- Aase, O., & Glasø, L. (2009). Noen ledelsesutfordringer i flerkulturelle team og organisasjoner. *Scandinavian Journal of Organizational Psychology*, 1(2), 39-48.
- Air Accident Investigation Commission. (2011). Final Report Tu-154M tail number 101, Republic of Poland Hentet fra http://www.mak.ru/russian/investigations/2010/tu-154m_101/finalreport_eng.pdf
- Alexander, R. D. (1979). *Darwinism and human affairs*. Seattle: University of Washington Press.
- Aslaksen, P. M., Myrbakk, I. N., Høifødt, R. S., & Flaten, M. A. (2007). The effect of experimenter gender on autonomic and subject responses to pain stimuli. *PAIN*, 129, 260-268. doi: 10.1016/j.pain.2006.10.011
- Barlaug, D. (1997). *Håndbok for 5PF mil/ 2.0*. Oslo: Forsvarets Psykologitjeneste.
- Baumeister, R. F. (1982). A self-presentational view of social phenomena. *Psychological Bulletin*, 91(1), 3-26.
- Boutcher, S. H., Fleischer-Curtian, L. A., & Gines, S. D. (1988). The effects of self-presentation on perceived exertion. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 10, 270-280.
- Breivik, G. (1996). Personality, sensation seeking and risk taking among Everest climbers. *International Journal of Sport Psychology*, 27(3), 308-320.
- Breivik, G. (2004). Ekstremспорт - et senmoderne fenomen? Hentet 14. mai, 2013, fra <http://www.idrottsforum.org/articles/breivik/breivik041214.pdf>
- Breivik, G. (2010). Trends in adventure sports in a post-modern society. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 13(2), 260-273.

- Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypothesis tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12, 1-49.
- Buss, D. M. (1992). Mate preference mechanisms: Consequences for partner choice and intrasexual competition. I J. H. Barkow, L. Cosmides & J. Tooby (Red.), *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture* (s. 249-266). New York: Oxford University Press.
- Costa Concordia: Moldovan woman 'on bridge with Captain'. (2012, 2. februar). *BBC News Europe*. Hentet fra <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-16860501>
- Daly, M., & Wilson, M. (1983). *Sex, evolution and behaviour*. Boston: PWS Publishers.
- Daly, M., & Wilson, M. (1985). Competitiveness, risk taking and violence: The young male syndrome. *Ethology and Socialbiology*, 6(1), ss. 59-73.
- Daly, M., & Wilson, M. (2001). *Risk-taking, intrasexual competition, and homicide*. Paper presented at the Nebraska Symposium on Motivation, Nebraska.
- Darwin, C. (1871). *The descent of man, and selection in relation to sex*. (1887 utg.). New York, USA: D. Appleton & Co.
- Dobzhansky, T. (1973). Nothing in biology makes sense except in the light of evolution. *The American Biology Teacher*, 35(3), 125-129.
- Einarsdóttir, T., & Pétursdóttir, G. M. (2010). Fluid Hegemonic Masculinities: The Gain and Loss of Male Power through a Gendered Discourse, Abstract. fra http://www.gender.uu.se/digitalAssets/88/88926_Abstract_Einarsdottir_and_Petursdottir.pdf
- Ellis, B. J. (1992). The evolution of sexual attraction: Evaluative mechanisms in women. I J. H. Barkow, L. Cosmides & J. Tooby (Red.), *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture* (s. 267-288). New York: Pxford University Press.

- Ellis, B. J., Dishion, T. J., Gray, P., Hawley, P. H., Volk, A. A., Giudice, M. D., . . . Wilson, D. S. (2012). The evolutionary basis of risky behavior: Implications for science, policy and practice. *Development Psychology*, 48(3), 598-623.
- Engvik, H. (1993). "Big Five" på norsk. *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 30, 884-896.
- Engvik, H. (2001). *Manual 5PF*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Forsvaret. (2012). *Forsvarssjefens grunnsyn på ledelse*.
- Forsvaret. (2013). UD 2-1 Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær virksomhet 2012-2013 rev 5 Hentet fra <http://fobid.mil.no/ar/attachmentview.action?attachmentId=6097560>
- Gangestad, S. W., & Scheyd, G. J. (2005). The Evolution of Human Physical Attractiveness. *Annual Review of Anthropology*, 34, ss. 523-548.
doi:10.1146/annurev.anthro.33.070203.143733
- Hansen, E. B., & Breivik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behaviour among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 30, 627-640.
- Haselton, M. E. (2003). The sexual overperception bias. Evidence of a systematic bias in men from a survey of naturally occurring events. *Journal of Research in Personality*, 37, 34-47.
- Haselton, M. G., & Buss, D. M. (2000). Error management theory: A new perspective on biases in cross-sex mind reading. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 81-91.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. (2. utg.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Irwin, C. E. J., & Millstein, S. G. (1991). Correlates and predictors of risk-taking behaviour during adolescence. I L. P. Lipsitt & L. L. Mitnick (Red.), *Self-regulatory behaviour and risk taking: Causes and consequences* (s. 3-20). Norwood, NJ: Ablex.

- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johansen, R. B., Martinussen, M., & Laberg, J. C. (2013). Measuring military identity. *Social Behaviour and Personality, In press*.
- Kennair, L. E. O. (2004). *Evolusjonspsykologi. En innføring i menneskets natur*. Trondheim: Tapir
- Kennair, L. E. O., & Bendixen, M. (2012). Sociosexuality as predictor of sexual harassment and coercion in female and male high school students. . *Evolution and Human Behavior, 33*, pp 479-490. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2012.01.001
- Kennair, L. E. O., Nordeide, J., Andreassen, S., Strønen, J., & Pallesen, S. (2012). Sex Differences in Jealousy: A Study from Norway. *Nordic Psychology, 63*(1), 20-34. doi: 10.1027/1901-2276/a000025
- Kjenstadbakk, T. J. (2012). *Seleksjon til befalsskolen. En evaluering av seleksjonssystemets prediktive validitet*. Masteroppgave. Hentet fra http://brage.bibsys.no/fhs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_31303/1/Kjenstadbakk%20Trond%20Joar.pdf
- Kline, P. (2000). *Handbook of Psychological Testing*. London: Routledge.
- Kruger, D. J., & Nesse, R. M. (2006). An Evolutionary Life-History Framework for Understanding Sex Differences in Human Mortality Rates. *Human Nature, 17*(1), ss. 74-97.
- Kvande, E., & Rasmussen, B. (1993). *Nye kvinneliv. Kvinner i menns organisasjoner*. Oslo: Gyldendal
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1990). Impression management: A literature Review and two-component model. *Psychological Bulletin, 107*(1), ss 34-47.

Luftforsvaret. (2003). HFL 75-1 Flytrygging i Forsvaret Hentet fra [http://intranett2.mil.no/organisasjon/lf/OmLF/Flytrygging/BFL/HFL%2075-1%20\(2003\).pdf](http://intranett2.mil.no/organisasjon/lf/OmLF/Flytrygging/BFL/HFL%2075-1%20(2003).pdf)

Lundstein, L. (2009). *Ta vare på sine menn og andre feminine egenskaper: Er kvinnelige og mannlige militære ledere like, og er det handlingsrom for feminin lederadferd i Forsvaret?* Mastergradsavhandling. Hentet fra http://brage.bibsys.no/fhs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_16712/1/Lundstein%20Liv.pdf

Pallant, J. (2010). *SPSS Survival Manual 4th edition*. Maidenhead: McGraw-Hill.

Parmak, M. (2011). *Should all Soldiers be Sensation Seekers? The role of Personality in the Context of Operational Deployments*. Doktorgradsavhandling. Hentet fra http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/01/Dissertation_Merle_Parmak.pdf

Pawlowski, B., Atwal, R., & Dunbar, R. I. M. (2008). Sex Differences in Everyday Risk-Taking Behavior in Humans. *Evolutionary Psychology*, 6(1), ss. 29-42.

Penke, L. (2008). The revised Sociosexual Orientation Inventory. Hentet fra http://www.larspenke.eu/pdfs/Penke_in_press_-_SOI-R_chapter.pdf

Penke, L. (2013a, 30. mai).

Penke, L. (2013b). Norms for the revised Sociosexual Orientation Inventory (SOI-R, Penke & Asendorpf, 2008) 9-point response scale version. Hentet 5. juni, 2013, fra http://www.larspenke.eu/pdfs/SOI-R_norms_-_9-point_response_scale.pdf

Penke, L., & Asendorpf, J. B. (2008). Beyond Global Sociosexual Orientations: A More Differentiated Look at Sociosexuality and Its Effects on Courtship and Romantic Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(5), ss. 1113-1135.

Place, S. S., Todd, P. M., Penke, L., & Asendorpf, J. B. (2008). The Ability to Judge the Romantic Interest of Others. *Psychological Science*, 20(1), ss. 22-26.

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold*. Bergen: Vigmostad & Bjørke

Røed, L.-L. (2012, 2. juni). Ekte mannfolk lever farlig, *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Ekte-mannfolk-lever-farlig-6842045.html>

Sandseter, E. B. H., & Kennair, L. E. O. (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*, 9(2), 257-284.

Schmitt, D. P., & Buss, D. M. (1996). Strategic self-promotion and competitor derogation: Sex and context effects on the perceived effectiveness of mate attraction tactics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(6), 1185-1204.

Sharot, T. (2011). The optimism bias. *Current Biology*, 21(23), ss. 941-945.

Singh, D. (1993). Adaptive significance of female physical attractiveness: Role of waist-to-hip ratio. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 293-307.

Solheim, H. (2013, 14. mai). Vi kaller inn flere enn vi trenger, *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--Vi-kaller-inn-flere-enn-vi-trenger-7200353.html>

Srivastava, S., John, O. P., Gosling, S. D., & Potter, J. (2003). Development of personality in early and middle adulthood: Set like plaster or persistent change? *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1041-1053.

St. meld. nr. 36 (2006-2007). (2007). *Økt rekruttering av kvinner til Forsvaret*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

Steder, F. B., Stornæs, A. V., & Stubberud, K. (2013). Militære kvinner - Forsvarets akilleshæl? I F. B. Steder (Red.), *Militære kvinner - Forsvarets akilleshæl?* (s. 15-52). Oslo: Abstrakt.

- Symons, D. (1979). *The evolution of human sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Symons, D. (1987). If we're all Darwinians, what's all the fuss about? I C. B. Crawford, M. F. Smith & D. L. Krebs (Red.), *Sociobiology and psychology: Ideas, issues and applications* (s. 121-146). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Totland, O. M. (2012). *Det operative fellesskapet. En sosialantropologisk studie av kropp, kjønn og identitet blandt norske soldatet i Telemark Batalionen* Master Thesis, The Norwegian Staff College University, Oslo, Norway.
- Trivers, R. (1972). Parental investment and sexual selection. I B. Campbell (Red.), *Sexual selection and the descent of man, 1871-1971* (s. 136-179). Chicago: Aldine.
- Trivers, R. (2011). *The folly of fools*. New York: Basic Books.
- Wallace, H., Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2005). Audience support and choking under pressure: A home disadvantage? *Journal of Sports Sciences*, 23(4), 429-438. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/02640410400021666>
- Winchester, R., Turner, L. A., Thomas, K., Ansley, L., Thompson, K. G., Micklewright, D., & St Clair Gibson, A. (2012). Observed effects on the rating of perceived exertion and affect during exercise in recreationally active males *Perceptual & Motor Skills*, 115(1), ss. 213-227.
- Zuckerman, M. (1994). Behavioural expressions and biosocial bases of sensation seeking
Hentet fra
http://www.google.no/books?hl=no&lr=&id=44TACYBm_HgC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Behavioural+expressions+and+biosocial+bases+of+sensation+seeking&ots=Mt4EFV1qIO&sig=eUvbAwz9wA8ICokwQyinqWaj-zE&redir_esc=y
- Zuckerman, M., Eysenck, S. B., & Eysenck, H. (1978). Sensation seeking in England and America: Cross-cultural, age, and sex comparisons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46(1), 139-149.

8 Vedlegg

Vedlegg A: Spørreskjema

Spørreundersøkelse om risikovillighet FOS vinter 2013

Forespørsel om deltakelse i undersøkelse i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent ved Forsvarets Stabsskole (FSTS) og jobber med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er risikovillighet og atferd. Jeg skal undersøke hvilke holdninger kandidater til FOS har til risikovillighet, og hvordan dette eventuelt viser seg i praksis. Det å gjøre de riktige tingene, med riktig innsats og til riktig tid, er i kjernen av det å være soldat og offiser. Hensikten med undersøkelsen er å bidra til økt kunnskap om risikovillighet i operativ tjeneste. Ditt bidrag vil derfor være svært viktig for å fremskaffe mer kunnskap om dette temaet.

For å gjøre datainnsamlingen mer nøyaktig, vil jeg benytte både spørreskjema og observasjon. Innledningsvis i spørreskjemaet ber jeg om generelle data fra deg. De øvrige spørsmålene i spørreskjemaet dreier seg om utsagn og meninger knyttet til risikovillighet og livsstil, samt hvorvidt du har en preferanse for å betrakte nye bekjentskaper som mulige partnere. Som en del av oppgaven vil jeg senere forsøke å finne ut om din oppfattelse av egen risikovillighet stemmer overens med din atferd under en bestemt oppgave under Fase II. Du vil underveis få vite når du blir observert.

Verken overordnede eller dine med-kandidater på FOS vil få tilgang til svarene du gir. Opplysningene fra spørreskjemaet og observasjonen fra oppgaven vil ikke inngå i FOS' evaluering av deg, og vil følgelig ikke påvirke dine muligheter i opptakssammenheng. Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg uten å måtte begrunne dette nærmere.

Ved utfylling av spørreskjemaet er det viktig at du oppgir kandidatnummeret ditt, samt laget og troppen du tilhører. Denne informasjonen vil bli benyttet for å kunne sammenligne funn fra spørreskjema med observasjoner av din adferd under en oppgave. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Alle opplysninger slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av juni 2013.

Undersøkelsen er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Har du kommentarer eller spørsmål knyttet til undersøkelsen, kan du henvende deg til Major Heidi Kraft Johnsen, tlf 918 14 467 / e-post hejohnsen@fhs.mil.no.

Undersøkelsen tar ca 10-15 minutter å gjennomføre.

Et viktig prinsipp ved denne type undersøkelser er kravet om anonymitet. Resultatene fra denne undersøkelsen vil derfor ikke bli knyttet til deg som person.

Tusen takk for ditt bidrag!

Heidi Kraft Johnsen

Major

Elev ved Forsvarets stabsskole

Del 1: Generelle spørsmål

I denne delen bes du svare på noen spørsmål knyttet til dine personalia.

1.1 Kandidatnr _____

1.2 Tropp/lag _____

1.3 Kjønn Mann Kvinne

1.4 Alder

1.5 Sivil status:

Gift /samboende

I et forhold

Dater flere

Singel

1.6 Familieforhold

Antall brødre Antall søstre

Din egen plass (nr) i søskenflokken

Del 2: Aspekter ved personligheten

I denne delen skal du ta stilling til 25 påstander som kan bidra til å si noe om din risikovillighet og livsstil. Samtlige påstander er skalert fra 1-7, der **1 betyr passer ikke** og **7 betyr passer helt**. Tallet 4 indikerer at du er **verken enig eller uenig**. Angi din mening ved å sette kryss i den boksen som passer deg best.

Eksempel

"Som militær må jeg alltid være beredt til å dø for fedrelandet"

Passer ikke							Passer helt	
1	2	3	4	5	6	7		
☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐		

	Passer ikke		Passer helt				
2.1 Jeg er en person som helst unngår å ta sjanser	1	2	3	4	5	6	7
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.2 Jeg søker ofte utfordrende situasjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.3 Jeg kunne tenke meg å hoppe i fallskjerm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.4 Det hender at jeg gjør ting bare for spenningens skyld	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.5 Jeg tiltrekkes ikke av å utsette meg for fysisk risiko	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.6 Jeg kan føle en pirrende glede ved å 'bevege meg på tynn is'	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.7 Høy fart tiltrekker meg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.8 Jeg liker 'å sprengre grenser' selv om det føles risikabelt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.9 Såkalte 'tøffe aktiviteter' har alltid tiltrukket meg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.10 Jeg liker ville og løsslupne fester	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.11 Hvis det er nødvendig så hender det at jeg lyver	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.12 Det hender at jeg utnytter andre mennesker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.13 Jeg banner aldri	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.14 Jeg følger alltid lovene, selv om det er små sjanser for å bli tatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Passer ikke				Passer helt		
	1	2	3	4	5	6	7
2.15 Det har hendt at jeg har sagt noe ufordelaktig om en venn bak han/hennes rygg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.16 Det har hendt at jeg har fått tilbake for mye penger uten å si ifra	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.17 Jeg forsøker aldri å lure unna noe når jeg passerer tollen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.18 Da jeg var liten hendte det at jeg nasket noe	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.19 Jeg har aldri kastet noe på gaten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.20 Det hender noen ganger at jeg kjører for fort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.21 Jeg har gjort ting som jeg ikke forteller andre	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.22 Jeg tar aldri noe som ikke tilhører meg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.23 Det har hendt at jeg har tatt meg fri fra skole eller arbeid uten å egentlig være syk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.24 Jeg har aldri skadet en bibliotek-bok eller en vare i butikken uten å si ifra	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2.25 Jeg har noen ganske stygge uvaner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Del 3 Livsstil

De neste 9 spørsmålene handler om hvordan du møter nye mennesker, og kan angi hvorvidt du vurderer nye bekjenskaper som mulige partnere. Sett kryss i ruten som er mest beskrivende for deg. Vennligst svar så ærlig som mulig på spørsmålene.

3.1 Hvor mange forskjellige partnere har du hatt sex (samleie) med de siste 12 månedene?

0	1	2	3	4	5-6	7-9	10-19	20 eller flere
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.2 Hvor mange forskjellige partnere har du hatt samleie med én og kun én gang?

0	1	2	3	4	5-6	7-9	10-19	20 eller flere
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.3 Hvor mange forskjellige partnere har du hatt samleie med uten at du har hatt interesse for et langvarig, forpliktende forhold med personen?

0	1	2	3	4	5-6	7-9	10-19	20 eller flere
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.4 Sex uten kjærlighet er OK

Veldig uenig	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Veldig enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.5 Jeg er komfortabel med tanken på å ha tilfeldig sex med forskjellige partnere

Veldig uenig	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Veldig enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.6 Jeg vil ikke ha sex med en person før jeg er sikker på at forholdet kommer til å være seriøst og varig

Veldig uenig	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Veldig enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3.7 Hvor ofte fantaserer du om å ha sex med noen du ikke er i et forpliktende kjærlighetsforhold til?

Aldri	Veldig sjelden	En gang hver 2.-3. måned	Ca. en gang i måneden	Ca. en gang hver 2. uke
☐	☐	☐	☐	☐
Ca. en gang i uka	Flere ganger i uka	Nesten daglig	Minst en gang om dagen	
☐	☐	☐	☐	

3.8 Hvor ofte opplever du seksuell opphisselse når du er i kontakt med noen du ikke har i et forpliktende kjærlighetsforhold til?

Aldri	Veldig sjelden	En gang hver 2.-3. måned	Ca. en gang i måneden	Ca. en gang hver 2. uke
☐	☐	☐	☐	☐
Ca. en gang i uka	Flere ganger i uka	Nesten daglig	Minst en gang om dagen	
☐	☐	☐	☐	

3.9 I det daglige, hvor ofte opplever du spontane fantasier om sex med noen du nettopp har møtt?

Aldri	Veldig sjelden	En gang hver 2.-3. måned	Ca. en gang i måneden	Ca. en gang hver 2. uke
☐	☐	☐	☐	☐
Ca. en gang i uka	Flere ganger i uka	Nesten daglig	Minst en gang om dagen	
☐	☐	☐	☐	

Takk for ditt bidrag!

Vedlegg B: Instruks “Gjennomgang råk”

GJENNOMGANG RÅK

Instruks

Hensikt:

Teste kandidatens evner til å håndtere mentalt stressende situasjon.

Tid:

Det er beregnet 60 minutter pr tropp. Dette inkludere in-brief/sikkerhetsbrief, skifting, gjennomføring og skifting til tørt tøy.

Ramme:

Gjennomføring foregår i troppsrammen. Det er den enkelte som er i fokus, lagfører i mindre rolle.

Instruks for oppgaven:

”God dag kandidater. Vinterstid er vann og elver ofte tilfrosset. Når vi er ute og løser oppdrag hender det at vi krysser slike islagte områder. Vi skal da alltid være sikre på at isen tåler belastningen. Dette har Forsvaret prosedyrer for. Hvis isen ikke er sikker finner vi en annen vei. Noen ganger er ikke små vann avmerket på kartet, eller laget har gått feil. Da kan uhellet være ute og du faller gjennom isen. Vi skal kjenne på hvordan det oppleves. Etter å ha prøvd skal dere reflektere over hvordan det totalt sett opplevdes – hvordan vil det påvirke deg hvis det skjer igjen? Videre skal dere reflektere over hvordan en slik hendelse påvirker lagets muligheter til å fortsette med oppdragsløsningen.”

Gjennomføring:

Lagsvis: Skifte til M04. Når klar: Still opp ved råk.

Vedlegg C: Observasjonsskjema «Gjennomgang råk»

Observasjonsskjema – måleparametere

Kandidatnr: _____

Tropp/lag: _____

Blandet lag (minst 1 kvinne)

Kun menn i laget

Observatør: Kvinne

Mann

Til observatøren: Spør først kandidaten om det er OK at han/hun blir observert, og at du vil notere underveis.

1. Spørsmål til kandidaten: «På en skala fra 0-100, hvor mye gruer du deg?»
2. Hvor lang tid tar det fra «værsågod» til kandidaten er i vannet? sek
3. Hvordan forbereder/psyker kandidaten seg opp før gjennomføring?
1)Brøler/skriker høyt, 2)snakker høyt til seg selv, 3)har dialog med andre, 4)dyp/kraftig pusting, 5)»stille meditasjon»
4. Hvor lenge er kandidaten i vannet (dvs tid fra kandidaten lander i vannet, til han/hun er på vei opp og overkroppen er over vannet)? sek
5. Spørsmål til kandidaten: «På en skala fra 0-100 Hvor ubehagelig/vondt var dette?»
6. Åpen observasjon; her kan observatøren notere fritt. En observasjon kan for eksempel være skryt om at «det var ikke kaldt», «no sweat» eller motsatt, for eksempel «sykt kaldt» etc.